

Київський університет імені Бориса Грінченка

МОСЬПАН НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

УДК 378:331.5]:061.1ЄС

**ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ З РИНКОМ ПРАЦІ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
Сисосва Світлана Олександрівна,
НАПН України, Відділення загальної педагогіки та філософії освіти, академік-секретар.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Таланова Жаннета Василівна,
Інститут вищої освіти НАПН України, Відділ політики та врядування у вищій освіті, головний науковий співробітник;

доктор педагогічних наук, професор
Журавська Ніна Станіславівна,
Національний університет біоресурсів та природокористування України, кафедра методики навчання та управління навчальними закладами, професор;

доктор педагогічних наук, доцент
Волярська Олена Станіславівна,
Маріупольський державний університет, кафедра педагогіки та психології, доцент.

Захист відбудеться 01 жовтня 2019 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.06 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212 м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б) та на сайті kubg.edu.ua.

Автореферат розісланий 30 серпня 2019 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

М. В. Братко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасна вища освіта має орієнтуватися на потреби ринку праці, передбачати його запити щодо підготовки висококваліфікованих кадрів та створення конкурентного професійного середовища. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці, змін та доповнення нормативно-правової бази, прогнозування потреб ринку праці у фахівцях з вищою освітою. Соціальне партнерство між закладами вищої освіти, представниками бізнесу та державою нині не задовольняє вищу освіту та роботодавців, а тому виникає необхідність в удосконаленні всіх складових механізму регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці (законодавчих, організаційно-управлінських, структурних, програмно-цільових, фінансових тощо).

Вивчення та впровадження європейського досвіду щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці має велике значення для вироблення ефективної освітньої політики та політики зайнятості в Україні, відповідно до кращих європейських практик. Відтак, дослідження досвіду Європейського Союзу з цього питання є важливим для розроблення стратегій модернізації вищої освіти в Україні в умовах ринкової економіки. За цих обставин особливий науковий інтерес становить вивчення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, де відбувається докорінне переосмислення механізмів і моделей державного впливу на вирішення економічних і соціальних проблем. Зміни в європейській політиці спрямовані на пом'якшення і подолання економічної та фінансової кризи. Тому, модернізація вищої освіти та її взаємодія з ринком праці має важливе значення для створення умов щодо розбудови нової Європи з економікою, заснованою на знаннях.

Проблема взаємодії вищої освіти з вітчизняним ринком праці відображена у законодавчих і нормативно-правових документах, зокрема в законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про внесення змін до закону України «Про вищу освіту» щодо працевлаштування випускників» (2017), «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Про зайнятість населення» (2012), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016); указах Президента України «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»» (2015); постановах Кабінету Міністрів України «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» (2011), «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» (2015), «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення» (2016); Наказі Міністерства освіти і науки України «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» (2015) тощо.

Для дослідження проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі вагомими є праці вітчизняних учених, у яких розкриваються

загальні тенденції розвитку вищої освіти, зокрема дослідження з філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк та ін.); неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Л. Лук'янова, С. Сисоєва та ін.); вищої освіти в умовах суспільних трансформацій (В. Луговий, С. Калашнікова, Ж. Таланова та ін.); реформування вітчизняної вищої освіти в умовах ринкової економіки (О. Бурлаков, І. Пасінович, Л. Плахотнікова, С. Савченко, В. Сафонова, С. Тульчинська та ін.).

Значний інтерес становить аналіз зарубіжного досвіду розвитку європейської вищої освіти в умовах ринкової економіки, зокрема реформування вищої освіти відповідно до вимог ринку праці в Європейському Союзі (М. дер Венде (der Wende M.), С. Гарбенс (S. Garben), Дж. Найт (J. Knight)); вплив суспільно-економічних процесів на модернізацію вищої освіти (Ю. Бранденбург (U. Brandenburg), Х. де Віт (H. de Wit), А. Джордан (A. Jordan), С. Марґісон (S. Marginson), С. Ніл (C. Knill), С. Робертсон (S. Robertson), Ю. Тіхлер (U. Teichler)); тенденцій розвитку вищої освіти в Європейському Союзі (Ф. Альтбах (Ph. Altbach), І. Кацарова (I. Katsarova), Л. Рамблей (L. Rumbley)); взаємодії вищої освіти з ринком праці (Е. де Вірт (E. de Weert), М. Клейнер (M. Kleiner.), А. Котман (A. Kottmann), Св. Махін (St. Machin)) та ін.

Зважаючи на важливість європейського досвіду для модернізації вітчизняної системи вищої освіти, до його вивчення долучались представники різних галузей наукового знання в Україні. У педагогічній науці належна увага приділяється вивченню досвіду Європейського Союзу за такими напрямками:

- реформування та модернізація освітніх систем, зокрема вищої освіти в країнах Західної Європи (П. Кряжев, Г. Поберезська), Франції, Великобританії (О. Бочарова, А. Сарґеян); університетської освіти Франції, Німеччини, Великобританії (Л. Шаповалова, А. Максименко, Т. Кучай); професійної освіти Фінляндії (Л. Ляшенко); середньої освіти в розвинених англomовних країнах (А. Сбруєва), Польщі (А. Василюк), Німеччини (А. Джурило) та ін.;

- розвиток освітніх систем, зокрема транснаціональної вищої освіти в розвинених англomовних країнах (Н. Авшенюк); педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу (Т. Кристопчук, О. Ярова), Польщі (А. Василюк, І. Ковчина, І. Шемпрух), Австрії (М. М'ясковський), Німеччини (Н. Махиня), Франції (В. Лашихіна); професійної освіти Німеччини (Н. Абашкіна); економічної освіти Чехії і Словаччини (Г. Товканець); освіти дорослих Європейського Союзу (О. Волярська, О. Серґеєва), Болгарії і Польщі (А. Каплун, О. Пастушок), у скандинавських країнах (О. Огієнко), Англії (С. Коваленко); післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (С. Синенко), Греції (О. Проценко); неперервної освіти в країнах Східної Європи (Т. Десятков) та ін.;

- професійна підготовка, зокрема вчителів у країнах Західної Європи (Л. Пуховська), Німеччини (О. Мельник, Л. Чулкова), Польщі (О. Кучай, Я. Морітз, Р. Мушкета), Великобританії (М. Лещенко), Данії (А. Роляк), Фінляндії (К. Котун), Угорщини (К. Голдевська), Англії та Уельсу (І. Брандибура); вчителів іноземних мов Франції, Великобританії, Швеції (О. Авксентьєва, В. Базуріна, І. Задорожна, Л. Мовчан), фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу (Н. Журавська, С. Заскалета); виробничого персоналу сфери послуг у країнах

Європейського Союзу (М. Пальчук); професійних консультантів служби зайнятості Німеччини (Н. Удовиченко); експертів у галузі освіти в країнах Європейського Союзу (Н. Пономаренко, І. Тригуб); менеджерів Великобританії (О. Ельбрехт); фахівців соціальної сфери Німеччини (В. Максимчук); соціальних працівників Швеції (А. Попова); фахівців найвищого освітнього рівня в умовах глобалізації (Ж. Таланова) та ін.;

- системи професійного розвитку та підвищення кваліфікації, зокрема вчителів загальноосвітніх шкіл Великобританії (Н. Муқан), вчителів Франції (Ю. Несін); менеджерів Німеччини та Польщі (О. Баніт).

Досвід Європейського Союзу є також предметом наукових досліджень з економіки. Питання розвитку європейської економіки та специфіки функціонування ринку праці в Європейському Союзі висвітлені в дослідженнях В. Андрущенко, Н. Діденко, О. Дзяд, Т. Павлюк, О. Федірко, окреслені в роботах О. Комендант, І. Леган, С. Тюленева та ін.

У сучасних науково-економічних дослідженнях увага науковців також зосереджена на питаннях функціонування та регулювання вітчизняного ринку освітніх послуг (Л. Козаренко, С. Семенюк, Л. Цимбал, В. Шилова та ін.); ринку праці (Г. Кабаченко, І. Кучумова, С. Тюленев та ін.); ринку праці молоді (А. Батюк, О. Бірченко, І. Леган, О. Морозова та ін.); розвитку вітчизняної вищої освіти в умовах ринкової економіки (С. Андрейчук, Д. Дьякон, В. Заріцька, І. Корзун, І. Пасінович, І. Рощик, В. Сафонова) та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень з розвитку освітніх систем у державах-членах Європейського Союзу, вивчення європейського досвіду щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці ще не стало предметом окремого цілісного наукового дослідження, зокрема не розкрито умови, стимулюючі чинники та механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.

Актуальність дослідження обраної проблеми також підсилюється необхідністю вирішення суперечностей щодо розвитку взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні, а саме – між:

- необхідністю збалансування взаємодії вищої освіти з вітчизняним ринком праці та недосконалістю механізмів регулювання цього процесу на різних рівнях (держава, вища освіта, ринок праці);

- кількісно-якісною невідповідністю між професійною підготовкою фахівців у сфері вищої освіти та їх працевлаштуванням на вітчизняному ринку праці;

- соціально-економічною значущістю взаємодії вищої освіти з вітчизняним ринком праці та відсутністю ефективної моделі гармонізації цієї взаємодії;

- наявністю європейського досвіду щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці та відсутністю обґрунтованих напрямів його практичного застосування в Україні.

Відтак, процеси інтеграції України в європейській освітній та економічний простір, соціально-економічна значущість налагодження взаємодії вищої освіти з ринком праці, важливість вивчення досвіду Європейського Союзу з цього питання, а також недостатня теоретична розробленість проблеми зумовили актуальність

теми дисертаційного дослідження «Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукових тем науково-дослідної лабораторії Освітології Київського університету імені Бориса Грінченка «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної, особистісно-професійної багатoproфільної університетської освіти» (державний реєстраційний № 0110U006274) на 2010-2015 рр. та «Освітологічні засади забезпечення якості освіти в університеті» (державний реєстраційний № 0116U003292) на 2016-2021 рр., а також наукової теми кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка «Зміст та технології забезпечення якості неперервної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний № 0116U003295) на 2015-2020 рр.

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 11 від 28 листопада 2013 р.) та узгоджена бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні АПН України (протокол № 10 від 17 грудня 2013 р.).

Об'єкт дослідження – вища освіта Європейського Союзу в умовах ринкової економіки.

Предмет дослідження – взаємодія вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.

Мета дослідження. На основі цілісного наукового аналізу розвитку Європейського простору вищої освіти в умовах ринкової економіки визначити тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі задля їх урахування в Україні.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Здійснити науковий аналіз обраної проблеми дослідження.
2. Охарактеризувати базові поняття дослідження та здійснити їхній порівняльний аналіз в українському та європейському науковому просторі.
3. Розробити концепцію дослідження проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.
4. Проаналізувати вплив процесів глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації на розвиток вищої освіти в Європейському Союзі.
5. Виявити чинники стимулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.
6. Визначити механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.
7. Обґрунтувати тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.
8. Визначити перспективні напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні.

Теоретичну основу дослідження становлять концептуальні положення та висновки: сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк); методології порівняльної педагогіки (Б. Вульфсон, О. Локшина, Н. Лавриченко, А. Сбруєва); педагогічного прогнозування (Б. Гершунський, Н. Давкуш, Г. Тагірова, О. Топузов); розвитку неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, С. Сисоева та ін.); розвитку вищої освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій (В. Луговий, С. Калашнікова, Ж. Таланова); реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців (Г. Беленька, Л. Хоружа), реформування вітчизняної вищої освіти в умовах ринкової економіки (О. Бурлаков, І. Пасінович, Л. Плахотнікова, С. Савченко, В. Сафонова, С. Тульчинська); тенденцій розвитку вищої освіти в Європейському Союзі (Н. Авшенюк, С. Заскалета, Т. Кристопчук, О. Слюсаренко); економічної теорії та практики (Д. Богиня, В. Брич, В. Петюх, В. Радаєв); розвитку та регулювання вітчизняного ринку праці (А. Батюк, Г. Кабаченко, С. Тюленев, О. Чернявська); реформування вищої освіти до вимог ринкової економіки в Європейському Союзі (М. дер Венде (M. der Wende), Х. де Віт (H. de Wit), С. Гарбен (S. Garben), А. Джордан (A. Jordan), Клемен (M. Klemen), С. Робертсон (S. Robertson)).

Методологічна основа дослідження представлена на чотирьох ієрархічно підпорядкованих рівнях: філософському, загальнонауковому, конкретно науковому та технологічному. *На філософському рівні* – положення про нерозривний зв'язок культури й освіти, єдності теорії та практики, логічного й історичного, загального й часткового; визначення базових принципів пізнання досліджуваного явища. *На рівні загальнонаукової методології* – положення про цілісність, комплексність, структурність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем; системно-діяльнісний підхід до дослідження взаємодії вищої освіти з ринком праці як комплексу суттєвих компонентів, зокрема, умов, чинників, механізмів, рівнів, суб'єктів. *На рівні конкретно наукової методології* – концептуальні ідеї порівняльної педагогіки з метою аналізу педагогічного досвіду Європейського Союзу щодо проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці; методологічні підходи: системний, комплексний, порівняльний, міждисциплінарний, культурологічний, прогностичний; теоретичні підходи до розвитку вищої освіти в умовах ринкової економіки. *На технологічному рівні* – отримання достовірного емпіричного матеріалу, його первинна обробка, вивчення та аналіз, що включено в масив наукового знання про тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.

Порівняльний аналіз забезпечує можливість вивчення специфіки феномену тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в державах-членах Європейського Союзу та в країнах-членах Європейського простору вищої освіти; здійснення співставлення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та в Україні; визначення перспективних напрямів використання досвіду Європейського Союзу щодо цієї проблеми в Україні. Ключовими параметрами порівняння в дослідженні є умови, чинники та механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці. Тенденція як методологічний інструмент, визначає

розвиток вищої освіти з ринком праці в соціальному, культурному, політичному, правовому та економічному контексті функціонування Європейського Союзу.

Концепція дослідження ґрунтується на розумінні поняття «взаємодія вищої освіти з ринком праці» як міждисциплінарної наукової категорії, що охоплює окремі положення різних галузей наукових знань: педагогіки, економіки, права, соціології, філософії, культурології тощо. Філософська категорія «взаємодія» дозволяє розглядати взаємодію вищої освіти з ринком праці з позиції причинного зв'язку, або взаємного впливу суб'єктів один на одне. З огляду на економічну теорію, феномен «взаємодія вищої освіти з ринком праці» у дослідженні розглядається як партнерські зв'язки між суб'єктами економічних відносин (держава, вища освіта та ринок праці (макрорівень); заклади вищої освіти та підприємства (мезорівень); студенти та роботодавці (мікрорівень)), що забезпечує гнучкість регулювання цього процесу, збалансування попиту та пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці, ефективність підготовки та розвитку кадрового потенціалу в умовах ринкової економіки. Провідна ідея дослідження полягає в тому, що тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці вивчаються як комплексне соціально-культурне та економічне явище (урахування умов, чинників, механізмів), яке формується на рівні Європейського Союзу і поширюється як системний феномен на Європейський простір вищої освіти.

Міждисциплінарний характер дослідження тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі зумовив у процесі пошуку інтеграцію сукупності фундаментальних наукових підходів: системного, комплексного, порівняльного, міждисциплінарного, культурологічного, прогностичного, які забезпечують цілісність вивчення досліджуваної проблеми.

Використання системного підходу дало змогу розглядати взаємодію вищої освіти з ринком праці як систему, визначити її структурні компоненти, умови функціонування, чинники стимулювання та механізми регулювання як об'єкти ринкових відносин; визначити тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, виокремити найкращі приклади досвіду Європейського Союзу щодо цього питання з метою їх урахування для покращення вітчизняної моделі взаємодії вищої освіти з ринком праці. Системний підхід було застосовано для розгляду структурних компонентів взаємодії вищої освіти з ринком праці як таких, що розвиваються не як окремі самодостатні феномени, а як складники системи вищої освіти Європейського Союзу. Виявлення характеристик взаємодії вищої освіти з ринком праці, що виникають унаслідок функціонування цілого, узгодженого механізму на рівні Європейського Союзу або взаємодії властивостей внутрішніх підсистем на рівні держав-членів Європейського Союзу та контексту внутрішніх систем на рівні окремих закладів вищої освіти. Характеризування структури взаємодії вищої освіти з ринком праці загалом, процесів її розвитку через умови, чинники та механізми. Розроблення науково-методичних рекомендацій щодо впровадження досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні.

Комплексний підхід використано для розгляду тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці як в Європейському Союзі, так й у державах-членах

Європейського Союзу; на рівні вищої освіти, закладів вищої освіти та суб'єктів освітнього процесу; розкриття механізмів взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу (рушійні сили модернізації вищої освіти, розвиток взаємодії вищої освіти з ринком праці, її структурні компоненти та їх взаємозв'язок, етапи взаємодії, умови та чинники, від яких залежить цей процес).

Порівняльний підхід дозволив здійснити вивчення та аналіз тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та Україні, визначити спільні та відмінні риси, а також окреслити перспективні напрями розвитку, обґрунтувати напрями використання в Україні досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці.

Міждисциплінарний підхід дав змогу вивчати наукові дослідження суміжних наук; аналізувати схожі проблеми в межах різних наукових знань; поглибити та розширити знання про предмет дослідження – взаємодію вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу; виявити спільні закономірності виникнення та розвитку цього явища в Європейському Союзі та в Україні, враховуючи умови його функціонування в педагогічній, економічній та соціальній сферах.

Культурологічний підхід дозволив здійснити аналіз досліджуваної проблеми з урахуванням взаємозв'язку культури та освіти; розглядати вищу освіту в Європейському Союзі як системний феномен, який характеризується різноманіттям освітніх систем його держав-членів; зрозуміти національну специфіку розвитку вищої освіти в сучасних соціально-економічних умовах функціонування Європейського Союзу.

Прогностичний підхід уможливив: вивчення, аналіз та узагальнення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу; класифікацію тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу на основі трьох рівнів економічних відносин (макро-, мезо-, мікрорівнів). На засадах зазначених підходів обґрунтовано напрями гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні на основі використання досвіду Європейського Союзу щодо цього питання.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети дослідження використано комплекс загальнонаукових методів: *теоретичні* – структурний аналіз і синтез з метою визначення основних напрямів дослідження проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; системно-структурний і системно-функціональний аналіз для виділення структурних компонентів системи взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу; обґрунтування, класифікація та узагальнення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці відповідно до трьох рівнів ринкових відносин; порівняльний аналіз для зіставлення змісту понять, що функціонують в європейському та вітчизняному науковому просторі, для зіставлення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та в Україні; аналіз та узагальнення для вивчення монографічних досліджень з теорії та практики освіти, зарубіжної та вітчизняної педагогічної, філософської, соціологічної, економічної літератури; абстрагування, конкретизація та узагальнення теоретичних положень з метою визначення поняттєвого апарату дослідження; метод вивчення

наукової літератури, офіційних звітів, нормативно-правових документів, статистичних даних щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; аналіз автентичної наукової літератури (переклад та уточнення термінів і поняттєвої бази, вияв їх аналогів, зіставлення значення понять у сучасній міжнародній термінології, з урахуванням різного специфічного тлумачення з метою адаптації понятійного апарату європейських освітніх систем в українському науковому просторі); опис фактичної інформації з метою аналітичної інтерпретації та вивчення конкретних фактів і явищ; *емпіричні* – опитування випускників закладів вищої педагогічної освіти України з метою вивчення сучасного стану працевлаштування випускників з вищою освітою; *статистичні* – статистична обробка та систематизація наукових фактів і даних, даних опитування; верифікація отриманої інформації шляхом зіставлення даних, оприлюднених у різноманітних наукових джерелах; кількісної обробки результатів дослідження: групування, таблиці, рисунки з метою систематизації та презентації результатів дослідження.

Джерельну базу дослідження становлять автентичні матеріали (376 джерел), які вивчалися мовою оригіналу (англійською) та вітчизняні матеріали (166 джерел):

- аналітичні, дослідницькі та політичні звіти Європейської Комісії, зокрема, «Employers' perceptions of graduate employability» («Працевлаштування випускників очима роботодавців»); Європейського центру розвитку професійної підготовки (Cedefop), зокрема, «Changing qualifications» («Зміни кваліфікацій»); Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), зокрема, «An in-depth analysis of the labour market relevance and outcomes of higher education systems» («Всебічний аналіз відповідності результатів навчання в системах вищої освіти ринку праці»); Інформаційної мережі освіти (Eurydice), зокрема, «Education and Training in Europe 2020» («Освіта та професійна підготовка в Європі 2020»); Асоціації європейських університетів (EUA), наприклад: «University Autonomy in Europe» («Автономія університетів в Європі»), «Internationalisation in European higher education» («Інтернаціоналізація в європейській вищій освіті»), «2010 Examining Quality Culture» («Вимірювання культури якості 2010») тощо;

- положення декларацій, комюніке, концепцій, рекомендацій і стратегій Європейського Союзу, що характеризують сучасну освітню політику модернізації вищої освіти в Європейському Союзі, а також її взаємодії з ринком праці, наприклад: Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (1997), Болонська декларація (1999), Декларація Глазго (2005), Висновки Ради з питань працевлаштування випускників вищої освіти та професійної підготовки (2011) (Council conclusions on the employability of graduates from education and training), Підтримка росту та праці – програма модернізації європейських систем вищої освіти (2011) (Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems), Стратегія «Європа 2020» (2010), Стратегія мобільності 2020 для Європейського простору вищої освіти (2012) (Mobility strategy 2020 for the European Higher Education Area (EHEA)) тощо;

- законодавчі акти, нормативно-правові документи Європейського Союзу (резольюції, рекомендації, положення, рішення), які відображають сучасні зміни

вищої освіти на її шляху до взаємодії з ринком праці в Європейському Союзі, зокрема, Резолюція Ради від 17 грудня 1999 р. «Про розробку нових процедур європейського співробітництва в галузі освіти та підготовки кадрів у новому тисячолітті» (Council Resolution of 17 December 1999 on “Into the new millennium”: developing new working procedures for European cooperation in the field of education and training), Резолюція Ради від 27 червня 2002 р. «Про навчання протягом життя» (Council Resolution of 27 June 2002 on lifelong learning), Рішення 1719/2006/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 листопада 2006 р. «Про заснування програми «Молодь в дії» (Decision No 1719/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 15 November 2006 establishing the “Youth in Action”), Директива 2005/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 вересня 2005 р. «Про визнання професійних кваліфікацій» (Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications), Рекомендація Європейського Парламенту та Ради від 15 лютого 2006 р. «Про подальше європейське співробітництво у сфері забезпечення якості вищої освіти» (Recommendation of the European Parliament and of the Council of 15 February 2006 on further European cooperation in quality assurance in higher education (2006/143/EC)), Резолюція Ради та міністрів освіти від 5 грудня 1985 р. щодо покращення підготовки молоді до праці та полегшення їхнього переходу від освіти до трудового життя (Resolution of the Council and of the Ministers for Education of the 5 December 1985 to improve the preparation of young people for work and to facilitate their transition from education to working life) тощо;

- законодавчі акти, нормативно-правові документи держав-членів Європейського Союзу, які відображають сучасні зміни в національних системах вищої освіти, зокрема, Закон «Про вищу освіту» Республіки Чехії (The Higher Education ACT NO. 111/1998), Закон «Про вищу освіту» Республіки Польщі (ACT of 27 July 2005 Law on Higher Education) тощо;

- монографії та наукові праці європейських учених, які досліджували проблеми модернізації вищої освіти відповідно до вимог ринкової економіки в Європейському Союзі, зокрема, реформування системи вищої освіти (Е. Білевичуте (E. Bileviciute), М. дер Венде (M. der Wende), С. Гарбенс (S. Garben), Дж. Найт (J. Knight), Дж. Юнгблут (J. Jungblut), П. Маасен (P. Maassen)); впливу глобалізації (М. дер Венде (M. der Wende), Х. де Віт (H. de Wit), С. Марґісон (S. Marginson), С. Робертсон (S. Robertson), Е. Хазелкорн (E. Hazelkorn)), інтернаціоналізації (Х. де Віт (H. de Wit), Ю. Бранденбург (U. Brandenburg), Дж. Ендерс (J. Enders), Ю. Тіхлер (U. Teichler)), європеїзації (Т. Борзел (T. Börzel), А. Джордан (A. Jordan), М. Клемен (M. Klemen), Р. Ладрех (R. Ladrech), Д. Лемкуль (D. Lehmkuhl), С. Ніл (C. Knill), Х. Радер (H. Rudder)), стандартизації (О. Бораз (O. Borraz), Н. Хампсон-Джонс (N. Hampson-Jones), М. Лон (M. Lawn)) та маркетингації на розвиток вищої освіти в Європейському Союзі (Р. Браун (R. Brown), Х. Волкенхост (H. Walkenhorst), А. Гідеон (A. Gideon), Б. Джонгблойд (B. Jongbloed), К. Лінч (K. Lynch), Н. Фоскет (N. Foskett)), а також проблеми університетської автономії (Т. Естерман (Th. Estermann), Т. Ніборн (Th. Nyborn), Т. Нокала (T. Nokkala), Дж. Олсен (J. Olsen), К. Остервальдер (K. Osterwalder));

забезпечення якості вищої освіти (Ж. Джезірська (J. Jezierska), К. Тук (C. Tück)); тенденцій розвитку вищої освіти в Європейському Союзі (Ф. Альтбах (Ph. Altbach), І. Кацарова (I. Katsarova), Л. Рамблей (L. Rumbley), Л. Рейзберг (L. Reisberg)) та ін.;

- монографії, наукові праці та публікації європейських учених, які досліджували проблеми розвитку ринку праці в Європейському Союзі, зокрема, реформування ринку праці (В. Борух (V. Borooah), С. Гофард (C. Goffard), А. Кісс (A. Kiss), Г. Кольтай (G. Koltay), Ф. Періні (F. Pierini), А. Тарріні (A. Turrini)); взаємодії вищої освіти з ринком праці (Е. де Вірт (E. de Weert), М. Клейнер (M. Kleiner), А. Котман (A. Kottmann), М. Кумента (M. Koumenta), Св. Махін (St. Machin), С. Макналлі (S. McNally)); політики координації взаємодії вищої освіти з ринком праці (А. Обадич (A. Obadić), С. Поріч (S. Porić), Ж. Ритцен (J. Ritzen), С. Сієберт (S. Siebert), К. Цимерман (K. Zimmermann)); переходу випускників від вищої освіти до ринку праці (У. Бартлетт (W. Bartlett), М. Якоб (M. Jacob), К. Макарееллі (C. Macchiarelli), К. Мокану (C. Mocanu), М. Уваліч (M. Uvalic), М. Вад-Вамдінгер (M. Ward-Warmedinger), Ф. Вайс (F. Weiss), А. Замфір (A. Zamfir)); працевлаштування випускників з вищою освітою на ринку праці в Європейському Союзі (М. Алвіс (M. Alves), Ю. Херст (J. Hurst), С. Сімоенс (S. Simoens), Е. Стивне (E. Stiwne), П. Тамкін (P. Tamkin)); перспективного розвитку взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі (Е. де Вірт (E. de Weert)) та ін.;

- статистичні дані, звіти Бюро європейської статистики (Eurostat), зокрема, «Statistics and Explained» («Статистичні дані та їх роз'яснення»); Офісу національної статистики Великобританії, наприклад: «Graduates in the UK labour market 2013» («Випускники на ринку праці у Великобританії 2013») тощо;

- матеріали офіційних сайтів Європейського Союзу, європейських і міжнародних організацій та об'єднань, зокрема, Europa.eu., Eur-lex.europa.eu., www.cedefop.europa.eu, www.eqar.eu, www.coe.int тощо;

- словники, тезауруси, глосарії Європейського Союзу, які відображають широковживані професійні терміни галузі вищої освіти, зокрема, European Glossary on Education (European Glossary on Education), Глосарій якості освіти та професійної підготовки (Quality in education and training glossary) тощо;

- вітчизняні законодавчі акти, нормативно-правові документи, які відображають сучасний стан розвитку вищої освіти України та її взаємодії з ринком праці, зокрема, Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про освіту» (2017), Проект «Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» (2014) тощо;

- вітчизняні аналітичні звіти, монографії та наукові праці, які характеризують сучасний стан розвитку національної системи вищої освіти з моменту підписання Болонської декларації (С. Калашнікова, В. Луговий, Ж. Таланова та ін.);

- монографії, наукові праці та публікації вітчизняних учених, які досліджували питання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні (В. Антонюк, І. Давидова, О. Дяків, Р. Захарчин, Л. Ільч, Л. Лавриненко, О. Мартякова, Ю. Маршавін та ін.);

- статистичні дані, дані Державної служби статистики України, а також тематичні словники-довідники з педагогіки, соціології та економіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* виокремлено тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу на трьох рівнях: Європейського простору вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу. На рівні Європейського простору вищої освіти – глобалізація вищої освіти, інтернаціоналізація вищої освіти, європеїзація та маркетингова вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, розроблення національних рамок кваліфікацій, використання альтернативних джерел фінансування, поява інтернет-провайдерів освітніх послуг, актуалізація навчання протягом життя; на рівні закладів вищої освіти, зокрема автономія університетів, конкуренція між університетами, поява міжнародних рейтингів, світових освітніх брендів і мереж, впровадження систем внутрішнього забезпечення якості, надання послуг профорієнтації та консультування абітурієнтам і студентам, співпраця з роботодавцями, невідповідність кваліфікації випускників потребам ринку праці, моніторинг працевлаштування випускників; на рівні суб'єктів освітнього процесу – розроблення спільних міжнародних і національних освітніх програм, професіоналізація освітніх ступенів, оцінювання якості освітніх програм з урахуванням вимог ринку праці, залучення роботодавців до процесу підготовки фахівців, індивідуалізація навчання, реалізація міждисциплінарних зав'язків навчальних предметів, формування професійно-орієнтованих компетенцій; охарактеризовано довгострокові тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, а саме: посилення глобалізації, старіння населення та робочої сили, збільшення літніх людей у вищій освіті, збільшення фахівців з вищою освітою на ринку праці, глобальну конкуренцію висококваліфікованої робочої сили, інтенсифікацію комп'ютеризації суспільства.

Охарактеризовано чинники стимулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, зокрема успішний перехід випускників від вищої освіти до ринку праці, забезпечення відповідності між попитом і пропозицією фахівців з вищою освітою на ринку праці, відповідність кваліфікації випускників вимогам ринку праці, ефективність освітньої політики; проаналізовано явище маркетингової вищої освіти та наведено її ознаки (конкуренція серед закладів вищої освіти, контингент іноземних студентів, брендові університети, академічні рейтинги, взаємодія вищої освіти з ринком праці); систематизовано механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі (нормативно-правові, інституційні, організаційно-управлінські, програмно-цільові, фінансові); узагальнено програмно-цільові заходи оновлення кадрового потенціалу в Європейському Союзі (професіоналізація освітніх програм і ступенів, залучення роботодавців до розроблення програм й освітнього процесу, запровадження державно-приватного фінансування підготовки фахівців тощо).

Здійснено порівняльний аналіз тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та Україні та обґрунтовано перспективні напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні (на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу);

-*удосконалено* зміст освітніх програм для підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до вимог ринку праці; вимоги до контролю якості освітньої діяльності закладів вищої освіти (обов'язкове урахування потреб ринку праці); розуміння поняття «взаємодія вищої освіти з ринком праці»;

-*подальшого розвитку набули* положення щодо модернізації вищої освіти відповідно до потреб ринку праці; закономірностей розвитку вищої освіти в умовах ринкової економіки, зокрема структурних компонентів системи взаємодії вищої освіти з ринком праці (вища освіта, перехідний період випускників від освіти до роботи, ринок праці).

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вперше введено в науковий обіг та розкрито зміст таких понять: «маркетизація вищої освіти» (marketization of higher education), «європеїзація вищої освіти» (Europeanization of higher education), «перехідний період випускників від вищої освіти до ринку праці» (transition period), «невідповідність кваліфікації» (skill mismatch), «відсутність кваліфікацій» (skill gaps), «дефіцит кваліфікацій» (skill shortages), «старіння кваліфікації» (skill obsolescence), «взаємодія вищої освіти з ринком праці». Під «маркетизацією вищої освіти» розуміють переведення освітньої галузі на ринкові принципи, де попит та пропозиція вищої освіти, академічних досліджень та інша діяльність закладів вищої освіти збалансована за допомогою цінового механізму. «Європеїзацію» розглядають як процес поширення та інституціоналізації формальних і неформальних правил, процедур, політичних парадигм, стилів, способів ведення справ, а також загальних норм, які спочатку визначаються державною політикою Європейського Союзу, а потім переносяться до змісту національних політичних структур і державної політики держав-членів Європейського Союзу. З огляду на економічну теорію, феномен «взаємодія вищої освіти з ринком праці» у дослідженні розглядається як партнерські зв'язки між суб'єктами економічних відносин (державна, вища освіта та ринок праці (макрорівень); заклади вищої освіти та підприємства (мезорівень); студенти та роботодавці (мікрорівень)), що забезпечує гнучкість регулювання цього процесу, збалансування попиту та пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці, ефективність підготовки та розвитку кадрового потенціалу в умовах ринкової економіки. Уточнено зміст понять «спільні освітні програми» (joint programmes), «competence» і «competency» («компетенція», «компетентність»), що використовуються в європейському та міжнародному освітньому дискурсі. До наукового обігу введено нові факти, документи, що стосуються взаємодії вищої освіти з ринком праці та розвитку вищої освіти в умовах ринкової економіки.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено й впроваджено змістовно-методичне забезпечення в освітній процес професійної підготовки магістрів і докторів філософії (PhD), а саме: розроблено е-курс «Higher Education in the EU» на платформі Moodle для підготовки магістрів-філологів і перекладачів; розроблено рекомендації для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні (на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу) на основі досвіду Європейського Союзу.

Матеріали дослідження використано в освітньому процесі для підготовки магістрів-філологів і магістрів-перекладачів спеціальності 035 «Філологія», за освітньою програмою «Мова та література (англійська)», а саме такі теми: «Вища освіта в ЄС», «Педагогічна освіта в ЄС», «Попит і пропозиція вчителів на ринку праці ЄС», «Працевлаштування випускників з вищою освітою в ЄС», «Формування системи забезпечення якості в ЄС»; для підготовки докторів філософії (PhD) освітнього модуля «Якість вищої освіти та експертний супровід її забезпечення: рух України до Європейського Союзу» («Higher Education Quality and Its Expert Support: Ukraine's movement towards the European Union» №587094-EPP-1-2017-1-UA- EPPJMO-MODULE) у рамках Програми ЄС Еразмус+: напрям Жан Моне.

Основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані для розробки нормативних і законодавчих документів з питань регулювання взаємодії вищої освіти з вітчизняним ринком праці; модернізації підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до вимог вітчизняного ринку праці; у подальших теоретичних та експериментальних дослідженнях, а також у практичній роботі закладів вищої освіти, вищої професійної освіти, післядипломної освіти та перепідготовки; для розробки нових й оновлення існуючих навчальних курсів, методичних рекомендацій для навчання дисциплін гуманітарного циклу: загальної педагогіки, педагогіки вищої школи, історії педагогіки, порівняльної педагогіки, філології та перекладу при підготовці майбутніх фахівців у галузі вищої та професійної освіти. Прогностичний матеріал дослідження може бути основою подальших наукових розвідок, пов'язаних з розвитком вищої освіти в умовах глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації та ринкової економіки.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Маріупольського гуманітарного університету (Довідка № 01-24/1235 від 21.11.2018 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Довідка № 01-16/1109 від 19.11.2018 р.), Чернігівського національного педагогічного університету (Довідка № 57 від 22.11.2018 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Довідка № 2238/01 від 30.11.2018 р.), Бердянського державного педагогічного університету (Довідка № 57-08/1542 від 06.12.2018 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Довідка № 06/76 від 19.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації результати одержані самостійно. В опублікованих 4 статтях у співавторстві з С. О. Сисоевою та Н. Г. Батечко особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні положень щодо нововведень у національній освітній політиці («Новий закон України про вищу освіту: нововведення та ризики»); аналізі тенденцій у національній освітній політиці («New Law of Higher Education in Ukraine: innovations and risks»); аналізі концепту «компетенція/компетентність» у міжнародному освітньому дискурсі («Concept of Competence in the International and National Educational Contexts»); у розкритті змісту пілотного освітнього модуля для підготовки докторів філософії (PhD) («Module Piloting for PhD Training: Experience of Ukraine»).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на науково-практичних і наукових конференціях різних

рівнів: *міжнародних* – «Вища освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (Луцьк, 2013), «Аксиологический аспект содержания непрерывного иноязычного образования: проблемы и решения» (Москва, Российская Федерация, 2013), «Міжкультурне спілкування у глобалізованому світі» (Чернігів, 2014), «Спеціаліст ХХІ века» (Барановичи, Республика Беларусь, 2014), «Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи» (Маріуполь, 2015), «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2016 (квітень), 2016 (жовтень), 2017 (квітень), 2017 (жовтень), 2018 (квітень), 2018 (жовтень)), «Проблеми мовної освіти в епоху глобалізації» (Чернігів, 2017), «Вища освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (Київ, 2017), «Основні напрями розвитку педагогічної науки» (Рівне, 2018), «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (Львів, 2018); *всукраїнських* – «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2014), «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2015), «Мовна особистість студента в перспекції сучасної лінгводидактики» (Миколаїв, 2015), «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (Дніпропетровськ, 2016); *методологічному семінарі* – «Концептуальні засади розроблення національного рейтингу закладів вищої освіти» (Київ, 2018), а також під час співпраці з іноземними фахівцями в галузі вищої освіти в рамках Програми ЄС Еразмус+: напрям Жан Моне («Higher Education Quality and its Expert Support: Ukraine's Movement towards the European Union» №587094-EPP-1-2017-1-UA-EPPJMO-MODULE) (Республіка Фінляндія, 2014-2018); під час стажування за Програмою міжнародної академічної мобільності в університеті Тампере (Erasmus+Staff Training Mobility) (Республіка Фінляндія, 2018).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему: «Навчання емоційно-модальної інтонації з використанням автентичних відеокурсів (англійська мова, II курс мовного вищого закладу освіти)» (спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови) була захищена у 2009 р. Матеріали та результати кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 45 наукових працях, у тому числі: 1 одноосібній монографії, 25 одноосібних статтях у провідних фахових виданнях України (15 з яких включені до міжнародних наукометричних баз), 4 статтях у зарубіжних періодичних виданнях (з них 2 статті в періодичних виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних Scopus і Web of Science), 4 публікаціях у співавторстві, 20 тезах у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (587 найменувань, із них 376 англійською мовою) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 520 сторінок, основний зміст викладено на 405 сторінках. Роботу ілюструють 8 таблиць і 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження обраної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, концепцію та методи дослідження, його методологічну й теоретичну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення; особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію та упровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Взаємодія вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі як предмет наукового дослідження»** – проаналізовано базові поняття дослідження в українському та європейському науковому просторі; охарактеризовано наукові дослідження з проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці; подано концепцію дослідження тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.

Визначено та класифіковано базові поняття у три групи, які характеризують взаємодію вищої освіти з ринком праці на різних рівнях: Європейський Союз, вища освіта, ринок праці. До першої групи (рівень Європейського Союзу) віднесено: глобалізацію, інтернаціоналізацію, європеїзацію та європейську інтеграцію; до другої групи (рівень вищої освіти) віднесено: вищу освіту, взаємодію вищої освіти з ринком праці, заклад вищої освіти, забезпечення якості освіти, компетенція/компетентність, кваліфікація, спільні програми; до третьої групи (рівень ринку праці) належать: ринкова економіка, ринок праці, ринок освітніх послуг, маркетизація вищої освіти, працездатність, перехідний період випускників від освіти до роботи.

У науковий обіг уведено поняття «маркетизація вищої освіти» (marketization of higher education), «перехідний період випускників від вищої освіти до ринку праці» (transition period), уточнено поняття «європеїзація вищої освіти» (Europeanization of higher education). В європейській науковій літературі під «маркетизацією вищої освіти» розуміють переведення освітньої галузі на ринкові принципи, де попит та пропозиція вищої освіти, академічних досліджень та інша діяльність університету збалансована за допомогою цінового механізму (Р. Браун). «Європеїзацію» розглядають як процес конструкції, поширення та інституціоналізації формальних і неформальних правил, політичних парадигм, стилів, способів ведення справ, а також загальних норм, які спочатку визначаються державною політикою Європейського Союзу, а потім переносяться до змісту національних політичних структур і державної політики (К. Радаєлі). У контексті дослідження європеїзація вищої освіти розуміється як процес прийняття європейської політики в освітній сфері та впровадження Болонської моделі вищої освіти державами-членами Європейського Союзу та країнами-членами Європейського простору вищої освіти. З огляду на економічну теорію, феномен «взаємодія вищої освіти з ринком праці» у дослідженні розглядається як зв'язки між суб'єктами економічних відносин (держава, вища освіта та ринок праці (макрорівень); заклади вищої освіти та підприємства (мезорівень); студенти та роботодавці (мікрорівень)), що забезпечує гнучкість регулювання цього процесу, збалансування попиту та пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці,

ефективність підготовки та розвитку кадрового потенціалу в умовах ринкової економіки.

Вивчення сучасного стану дослідження проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці європейськими та українськими ученими показало, що питання гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці привертає увагу дослідників Європейського Союзу з початку ХХІ століття, а вітчизняних науковців – переважно останнє десятиліття. Дослідники також наголошують на різних аспектах проблеми: в науковому дискурсі Європейського Союзу вивчають проблеми політики координації взаємодії вищої освіти з ринком праці (А. Обадич (A. Obadić), С. Поріч (S. Porić), Ж. Ритцен (J. Ritzen), С. Сієберт (S. Siebert), К. Цимерман (K. Zimmermann) та ін.); переходу випускників від вищої освіти до ринку праці (У. Бартлетт (W. Bartlett), М. Якоб (M. Jacob), К. Макарееллі (C. Macchiarelli), К. Мокану (C. Mocanu), М. Уваліч (M. Uvalic), М. Вад-Вамдінгер (M. Ward-Warmedinger), Ф. Вайс (F. Weiss), А. Замфір (A. Zamfir) та ін.); працевлаштування випускників з вищою освітою на ринку праці в Європейському Союзі (М. Алвіс (M. Alves), Ю. Херст (J. Hurst), С. Сімоенс (S. Simoens), Е. Стівне (E. Stiwne), П. Тамкін (P. Tamkin) та ін.); напрями удосконалення процесу співпраці вищої освіти з ринком праці (Е. де Вірт (E. de Weert), М. Клейнер (M. Kleiner), А. Котман (A. Kottmann) та ін.), а в Україні – способи налаштування вищої освіти на взаємодію з ринком праці (Н. Азьмук, В. Антонюк, О. Дяків, Т. Зубрицька, Л. Ільч, Л. Лавриненко, О. Мартякова, С. Майструк, О. Мудра, Г. Савченко, С. Снігова та ін.). Зроблено висновок, що в Україні це питання вивчається переважно вченими економічної галузі, тоді як для педагогічної науки воно залишається відносно новим.

Розроблено концепцію дослідження, яка ґрунтується на розумінні поняття «взаємодія вищої освіти з ринком праці» як міждисциплінарної наукової категорії, що охоплює окремі положення різних галузей наукових знань: педагогіки, економіки, права, соціології, філософії, культурології тощо. Спираючись на економічну теорію, феномен «взаємодія вищої освіти з ринком праці» у дослідженні розглядається як партнерські зв'язки між суб'єктами економічних відносин (держава, вища освіта та ринок праці (макрорівень); заклади вищої освіти та підприємства (мезорівень); студенти та роботодавці (мікрорівень)), що забезпечує гнучкість регулювання цього процесу, збалансування попиту та пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці, ефективність підготовки та розвитку кадрового потенціалу в умовах ринкової економіки.

Провідна ідея концепції дослідження базується на таких положеннях: тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці вивчаються як комплексне явище (урахування умов, чинників, механізмів), яке відбувається на рівні Європейського Союзу і поширюється як системний феномен на Європейський простір вищої освіти; обґрунтування тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі сприятиме вирішенню цієї проблеми в Україні; підґрунтям для визначення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі є вивчення специфіки ключових умов і факторів цього процесу, а саме: аналіз модернізації вищої освіти відповідно до потреб ринку праці; визначення

стимулюючих чинників і механізмів регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці; виокремлення тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі відповідно до рівнів економічних відносин.

Концепція дослідження тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі ґрунтується на засадах системного, комплексного, порівняльного, міждисциплінарного, культурологічного підходів та підходу педагогічного прогнозування.

У другому розділі – **«Модернізація вищої освіти Європейського Союзу до потреб ринкової економіки»** – проаналізовано вплив глобалізації на розвиток вищої освіти; стратегії інтернаціоналізації вищої освіти; європеїзація та стандартизація вищої освіти; формування системи забезпечення якості; правові засади розвитку вищої освіти в Європейському Союзі. Вивчення автентичних джерел щодо впливу глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації та стандартизації на вищу освіту Європейського Союзу показало, що ці процеси призвели до її модернізації відповідно до потреб ринкової економіки.

У розділі показано, що під впливом глобалізації відбулись значні зміни у вищій освіті, зокрема зниження правових і фінансових перешкод для доступу до закладів вищої освіти, поява контингенту іноземних студентів, нова форма державного управління вищою освітою – автономія університетів. Традиційно автономія закладів вищої освіти була пов'язана з академічною свободою та академічним самоврядуванням, а пізніше перетворилася на мультимодальну – співвідношення між автономією та підзвітністю, яка може бути бюрократичною, правовою, політичною або професійною. Важливою ознакою автономії закладів вищої освіти є фінансова та кадрова свобода. Фінансова автономія передбачає здатність університетів встановлювати плату за навчання для всіх студентів (країни Південно-Східної Європи) або лише для іноземних студентів (Чеська Республіка, Данія, Фінляндія, Словенія, Мальта), зарплати працівникам, а також здатність вільно використовувати доходи (за винятком Кіпру, Греції, Мальти, Словенії, де національний уряд встановлює розмір заробітної плати освітян). Кадрова автономія передбачає можливість університетів вільно набирати науково-педагогічний персонал. Вона повністю реалізується у 8-ми державах-членах Європейського Союзу (Естонія, Німеччина, Ірландія, Латвія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Великобританія). Встановлено, що поширення англійської мови у світі безпосередньо пов'язане з глобалізацією, яка проявляється у широкому використанні англійської як другої мови в освітньому процесі та наукових дослідженнях в Європейському Союзі.

У процесі дослідження виокремлено ознаки інтернаціоналізації у вищій освіті в Європейському Союзі, а саме: академічна мобільність, спільні освітні програми, посилення міжінституційної та міжурядової діяльності закладів вищої освіти, інституціоналізація на міжнародному рівні (ОЕСР, ЄС), угоди про спільні стандарти якості (оцінювання, моніторинг). Академічна мобільність поступово стає невід'ємним елементом навчання та підготовки фахівців у вищій освіті. З метою сприяння академічній мобільності системи вищої освіти держав-членів Європейського Союзу розробили стратегії інтернаціоналізації на національному

рівні. Проте, лише у небагатьох державах-членах Європейського Союзу спостерігається тенденція до зростання кількості іноземних академічних співробітників. Так, частка іноземних викладачів і дослідників у закладах вищої освіти у Франції у 2014 р. становила 14,7%, у 2015 р. – 17,5%, у 2017 р. – 20%; у Латвії у 2012 р. – 0,5%, у 2017 р. – 2%, де до 2020 р. очікують збільшення до 5%; у Словенії до 2020 р. очікують збільшення до 8%. Зазначено, що відповідальність за діяльність з інтернаціоналізації у багатьох державах-членах Європейського Союзу лежить на закладах вищої освіти, а стратегічні напрями встановлюються на державному рівні (в Іспанії, Литві, Словенії, Греції та Румунії міністерства освіти та культури розробили «Стратегію інтернаціоналізації національних університетів на 2015-2020 рр.»). З метою поширення академічної мобільності в Європейському Союзі вживають комплекс заходів (фінансові й політичні), серед яких виділено: розроблення нових інформаційних каналів (веб-сайтів) про освітні програми та освітню діяльність закладів вищої освіти, співпраця з іноземними посольствами, пропозиція освітніх програм іноземними мовами, спеціальне фінансування академічної мобільності, просування міжнародних робочих місць. Іншою формою інтернаціоналізації закладів вищої освіти є розроблення спільних освітніх програм та присудження спільних освітньо-кваліфікаційних ступенів (Бельгія (Французька громада), Чехія, Франція, Німеччина, Португалія та Великобританія).

Встановлено, що європеїзація вищої освіти передбачає додержання європейської політики в освітній сфері державами-членами Європейського Союзу та впровадження Болонської моделі вищої освіти. Європеїзація вищої освіти – це адаптація Болонського процесу освітніми системами Європейського простору вищої освіти на національному рівні, що призвела до їх трансформації. Європеїзація вищої освіти вплинула на розвиток та встановлення нових формальних і неформальних правил організації освітнього процесу та наукових досліджень у закладах вищої освіти, а також стандартів і забезпечення якості вищої освіти, структури освітніх ступенів тощо. Так, у 2012 р. у третині держав-членів Європейського Союзу більшість студентів (89%) навчалися за трьома рівнями вищої освіти; у 2015 р. частка студентів, що навчалися за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» становила 40%, «магістр» – 30%, «доктор філософії» – понад 6%; у 2017 р. кількість студентів-бакалаврів становила 50%, магістрів – 74,9%, докторів філософії – 6%.

Зроблено висновок, що процеси європеїзації та необхідність підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської вищої освіти, яка характеризується різноманітністю та національною специфікою, вимагали від держав-членів Європейського Союзу розроблення єдиних освітніх стандартів. Стандарти спираються на індикатори, критерії, статистичні дані, необхідні для моніторингу освітнього прогресу. Це призвело до розвитку нових форм управління сферою вищої освіти через її стандартизацію. Зазначено, що найважливішими інструментами стандартизації вищої освіти є Національні рамки кваліфікацій (NQF), Європейська рамка кваліфікацій (EQF), Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ECTS), Європейський пропуск та Європейська система навичок, компетенцій, кваліфікацій та професій (ESCO). Станом на 2015 р. 20

держав-членів Європейського Союзу узгодили Національні рамки кваліфікацій з Європейськими рамками (Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Угорщина, Ірландія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Великобританія). У 2017 р. Болгарія, Латвія, Мальта, Нідерланди, Словенія та Великобританія звітували про сертифікацію Національних рамок кваліфікацій.

Створення і розширення Європейського Союзу з його високим ступенем інтеграції економік і ринків праці дало поштовх до впровадження системи забезпечення якості вищої освіти. Починаючи з прийняття Лісабонської конвенції (1997 р.), у державах-членах Європейського Союзу почали активно створювати національні системи забезпечення якості. З моменту започаткування Європейського простору вищої освіти (2003 р.) зростання національних агентств із забезпечення якості у країнах-учасниках Болонського процесу стало основною тенденцією. Системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти є обов'язковими для більшості країн. Майже в усіх країнах у державних закладах вищої освіти є системи внутрішнього забезпечення за винятком Люксембургу, Данії та Кіпру. Станом на 2015 р. серед країн-членів Європейського простору вищої освіти лише у 15-ти країнах усі заклади вищої освіти створили системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та опублікували стратегію її безперервного поліпшення. У більшості країн (33 країни) лише 75% закладів вищої освіти створили такий орган. З метою уніфікувати різноманітні системи вищої освіти були впроваджені «Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», які окреслили пріоритети та заклали основу для співробітництва між системами забезпечення якості вищої освіти різних країн. Створення двох основних організацій – Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) і Європейського реєстру агентств із забезпечення якості (EQAR) сприяли розвитку співробітництва в галузі забезпечення якості на європейському рівні. З 2013 р. намітилась тенденція до збільшення кількості національних агентств, зареєстрованих в Європейському реєстрі агентств із забезпечення якості. Так, у 2013 р. були зареєстровані агентства 32-х країн-членів, а в 2017 р. – агентства 44-х країн-членів Європейського простору вищої освіти (за винятком Люксембургу та Мальти).

Реакція вищої освіти на зміни у світі (глобалізація, інтернаціоналізація, європейська інтеграція, європеїзація) була відображена в політичних документах (стратегіях) та міжнародних договорах (комюніке, конвенціях, деклараціях), які носять характер офіційних заяв про наміри, плану дій або угод між державами щодо реформування вищої освіти в Європі. Вивчення правових засад розвитку вищої освіти в Європейському Союзі показало, що Болонська декларація виступила каталізатором реформ національних систем вищої освіти в державах-членах Європейського Союзу, спрямувала координацію зусиль на динамічний розвиток процесу модернізації вищої освіти на європейському рівні. Основною метою цих реформ було пристосувати вищу освіту до ринкових відносин, що вимагало створити нову модель вищої освіти безпосередньо пов'язаною з вимогами ринку праці. Рішення, прийняті на урядових зустрічах міністрами освіти,

були закріплені в законодавчих актах на рівні Європейського Союзу, що заклало правові засади реформування вищої освіти відповідно до вимог ринку праці як в Європейському Союзі, так і в Європейському просторі вищої освіти. Фундаментальними документами з питань взаємодії вищої освіти з ринком праці стали Лісабонська (1997) та Саламанська (2001) конвенції, Сорбонська (1998) та Болонська (1999) декларації, Лісабонська стратегія (2000) та Стратегія «Європа 2020» (2011), Лондонське (2007), Бухарестське (2012) та Єреванське комюніке (2015). У цих документах наголосили на визнанні кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні; транскордонній академічній мобільності; урахуванні вимог ринку праці в процесі підготовки фахівців; виробленні механізмів забезпечення якості; співпраці з роботодавцями в розробленні освітніх програм, відповідних вимогам ринку праці; сприянні працевлаштуванню випускників.

У розділі зроблено висновок, що процеси глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації та стандартизації викликали необхідність модернізації вищої освіти в Європейському Союзі та заклали основи для її переходу до ринкових відносин. Серед тенденцій модернізації вищої освіти відповідно до потреб ринку праці в Європейському Союзі виокремлено: глобалізація вищої освіти; інтернаціоналізація вищої освіти; європеїзація вищої освіти; стандартизація вищої освіти; запровадження системи забезпечення якості вищої освіти; нормативно-правове формування Європейського простору вищої освіти.

У третьому розділі – **«Чинники взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу»** – проаналізовано особливості маркетизації вищої освіти, переходу випускників від вищої освіти до ринку праці, умови забезпечення відповідності між попитом і пропозицією фахівців з вищою освітою на ринку праці, відповідність кваліфікації випускників з вищою освітою вимогам ринку праці, вплив політики Європейського Союзу на гармонізацію взаємодії вищої освіти з ринком праці.

Зазначено, що економічна криза посилила процес маркетизації вищої освіти, де ключовим елементом є конкуренція. У вищій освіті конкуренція забезпечується кількісним визначенням, статистичним порівнянням та складними моделями оцінювання освітньої діяльності закладів вищої освіти. Конкуренція у вищій освіті виникла внаслідок зменшення державного фінансування, коли заклади вищої освіти змушені шукати альтернативні джерела доходу. В умовах глобальної конкуренції, мобільного капіталу та бізнесу іноземні студенти стали вагомим джерелом прибутку та важливою частиною освітньої стратегії національних урядів держав-членів Європейського Союзу. Найбільший контингент іноземних студентів – азіатські студенти (з Китаю, Індії та Кореї), які складають 53% всіх іноземних студентів. У вищій освіті Європейського Союзу зараховано до навчання майже половина всіх іноземних студентів світу: у Великобританії – 13%, у Німеччині та Франції – 6%. Починаючи з 2011 р. з'явилися тенденції зростання кількості іноземних студентів в інших державах: Канаді (5%), Японії (4%) та Іспанії (2%). Для залучення більшої кількості іноземних студентів до вищої освіти деякі держави-члени Європейського Союзу змінили національну імміграційну політику та конкурують за репутацію вищої освіти, університетів та країни. Це призвело до

появи брендів закладів вищої освіти та рейтингів університетів. Зазначено, що академічні рейтинги майже не враховують вимоги ринку праці у своїх критеріях. Британський рейтинг світових університетів (The Times Higher-QS World) передбачає рівень працевлаштування випускників, чия питома вага в загальному рейтингу становить лише 10%. Зауважимо, що маркетингова вищої освіти також виражається у її взаємодії з ринком праці.

Визначено структурні компоненти взаємодії вищої освіти з ринком праці: вища освіта – інститут присудження кваліфікацій; перехідний період випускників від освіти до роботи – проміжний елемент між вищою освітою та ринком праці, коли випускники вищої освіти в пошуках працевлаштування намагаються запропонувати (вигідно продати) роботодавцям отримані під час навчання навички та компетенції; ринок праці – місце реалізації випускниками набутих навичок і компетенцій у професійній сфері. Зазначено, що взаємодія вищої освіти з ринком праці є циклічним процесом, який передбачає подолання випускниками етапів як від вищої освіти, через перехідний період до ринку праці, так і назад від ринку праці через перехідний період до вищої освіти. Це відбувається тоді, коли робітнику необхідно підвищити рівень кваліфікації, або змінити свій фах. У такий спосіб ці три структурні компоненти знаходяться в постійній взаємодії та взаємозалежності.

У результаті вивчення особливостей взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, зазначено, що під час переходу від вищої освіти до ринку праці випускники стикаються з багатьма проблемами: тривалий період пошуку роботи, невідповідність кваліфікації вимогам роботодавців, безробіття. Так, у період з 2008 по 2013 рр. рівень безробіття молодих людей з вищою освітою збільшився на 10,4% на рік у половині країн-членів Європейського простору вищої освіти, найвищі темпи зростання зареєстровані на Кіпрі (36,2%), у Греції та Іспанії (21,9%). У 2016 р. загальний рівень безробіття серед випускників-бакалаврів і магістрів становив 7,1% і 5,6% відповідно. Найвищий показник був у Фінляндії – 7,3%. Створення умов для ефективного переходу випускників від вищої освіти до працевлаштування є важливим питанням освітньої політики Європейського Союзу, де для цього вживають заходів: реалізацію Болонських інструментів вищої освіти (Європейські та національні рамки кваліфікацій, ЄКТС), програми для академічної мобільності, сертифікацію освітніх програм, координацію державною освітньої діяльності закладів вищої освіти.

У дисертації доведено, що гармонійні відносини між вищою освітою та ринком праці є фундаментальними для розвитку економіки країни. Ефективність цих відносин проявляється в забезпеченні відповідності між попитом і пропозицією фахівців з вищою освітою на ринку праці. У свою чергу надійним індикатором ефективного забезпечення попиту та пропозиції є працевлаштування випускників з вищою освітою. Попит і пропозиція фахівців на ринку праці в Європейському Союзі тісно пов'язані з рівнем освіти населення. Вища освіта практично має статус обов'язкової, тому що роботодавці вимагають висококваліфікованих робітників, для них важливо не лише наявність вищої освіти, а саме її рівень і кваліфікація. Усі держави-члени Європейського Союзу

вживають заходів, щоб задовольнити попит на ринку праці, зокрема, прогнозування попиту та пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці, моніторинг працевлаштування випускників, правове регулювання урядом професійної зайнятості, мобільність працівників.

Відповідність кваліфікації випускників з вищою освітою вимогам ринку праці є важливим чинником стимулювання ринкової інтеграції вищої освіти. У розділі узагальнено різні види невідповідності кваліфікацій (англ. skill mismatch), яка вимірюється надмірною та недостатньою освіченістю або кваліфікованістю, відсутністю (англ. skill gaps) та дефіцитом кваліфікацій (англ. skill shortages), а також невідповідністю кваліфікації галузі навчання та старінням кваліфікації. Такі ринкові елементи суттєво впливають на можливість випускників з вищою освітою працевлаштуватися на ринку праці (37% випускників з вищою освітою працюють не за фахом в Європейському Союзі). Зроблено висновок, що врахування вищою освітою відповідності/невідповідності кваліфікації вимогам ринку праці має посісти належне місце в освітніх програмах для підготовки фахівців на всіх рівнях вищої освіти, щоб забезпечити випускникам плавний перехід від навчання до роботи.

Розвиток людського капіталу має вирішальне значення для забезпечення розбудови Європи знань. Освітня політика Європейського Союзу спрямована на вирішення проблем, які підривають конкурентну спроможність Європи, де одним з пріоритетів є зміцнення взаємодії вищої освіти з ринком праці. Вплив освітньої політики на гармонізацію взаємодії вищої освіти з ринком праці відбувається комплексно через реалізацію низки стратегій, а саме: політики економічного розвитку Європейського Союзу до 2020 р. (Europe 2020 Strategy), політики розвитку вищої освіти та професійної підготовки (Education and Training in Europe 2020), політики управління навчанням протягом життя (Lifelong Guardianship Policy), політики заохочення мобільності студентів (Policy to encourage student mobility) та політики працевлаштування молоді (Youth Employment Policy). Визначено, що освітня політика Європейського Союзу спрямована на покращення якості вищої освіти та професійно-технічного навчання, що підвищує рівень кваліфікації робочої сили в Європі, а також на створення тісних зв'язків між постачальниками освітніх послуг і бізнесом задля отримання випускниками компетенцій, які відповідатимуть потребам ринку праці сьогодні та в майбутньому.

У розділі зроблено висновок, що умовою та стимулюючими чинниками взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі є: маркетизація вищої освіти, успішний перехід випускників від вищої освіти до ринку праці, забезпечення відповідності між попитом і пропозицією фахівців з вищою освітою на ринку праці, відповідність кваліфікації випускників вимогам ринку праці, а також державна освітня політика. Серед тенденцій розвитку таких чинників виділено: конкуренцію між закладами вищої освіти, міжнародні рейтинги університетів, зростання світових освітніх брендів, зростання попиту на висококваліфікованих робітників, невідповідність кваліфікації випускників вимогам ринку праці, безробіття.

У четвертому розділі – «Механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу» – розкрито особливості механізмів нормативно-правового регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці, інституційних інструментів координації діяльності між сферами освіти та зайнятості, організаційно-управлінських структур регулювання системи стандартів та якості освіти, програмно-цільових заходів оновлення кадрового потенціалу, різних форм фінансування вищої освіти в Європейському Союзі.

Особливість механізму нормативно-правового регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі полягає в тому, що цей зв'язок все більшою мірою регулюється уніфікованим законодавством, яке передбачає використання єдиних засобів, підходів і стандартів. Серед таких підходів виділяємо підготовку випускників вищої освіти відповідно до потреб ринку праці згідно Резолюції Ради та міністрів освіти від 5 грудня 1985 р. щодо покращення підготовки молоді до праці та полегшення їх переходу від освіти до трудового життя (Resolution of the Council and of the Ministers for Education of the 5 December 1985 to improve the preparation of young people for work and to facilitate their transition from education to working life). Необхідною умовою для підготовки випускників вищої освіти відповідно до потреб ринку праці є співпраця закладів вищої освіти з підприємствами, зокрема, завдяки залученню представників роботодавців до розроблення освітніх програм, освітнього процесу підготовки фахівців та проведенню наукових досліджень.

Структура державного управління вищою освітою та ринком праці в Європейському Союзі складається з органів, які регулюють діяльність освітньої галузі та зайнятості, а також упроваджують освітню політику та політику зайнятості як на рівні Європейського Союзу, так і на національному рівні держав-членів. Європейські законотворчі інститути (Європарламент, Рада Європейського Союзу, Європейська Комісія) та органи (консультативні, фінансові, децентралізовані) відповідають за регулювання освітньої галузі на рівні Європейського Союзу, на національному рівні держав-членів, яке своєю чергою складається із зовнішнього та внутрішнього. Європейська Комісія очолює і координує діяльність Європейського Союзу в освітній галузі. До консультативних органів Європейського Союзу належить Комітет Регіонів та Європейський економічний і соціальний комітет. До децентралізованих органів, які реалізують освітню політику та політику зайнятості, віднесено: Європейський центр розвитку професійної підготовки (Cedefop), Європейський освітній фонд, Європейський фонд за поліпшення умов життя і праці, Виконавче агентство з освіти, аудіовізуальних засобів і культури, Інформаційна мережа з питань освіти в Європі Еввідіка (Eurydice). Зазначено, що за реалізацію цілей Болонського процесу національними системами вищої освіти відповідають організаційно-управлінські органи (Європейська Комісія, держави-члени Європейського Союзу, Болонська група) та консультативні члени (Рада Європи, Європейський центр ЮНЕСКО з вищої освіти, Європейська асоціація університетів, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Союз європейських студентів, Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Міжнародне загальноєвропейське відомство освіти,

Організація європейських роботодавців). Інститути координації діяльності між сферами вищої освіти та зайнятості класифіковано на основі дослідження Ф. Вута на: організації міжнародної політики, асоціації вищої освіти, організації бізнесу та промисловості, студентські організації. Важливим внутрішнім органом регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці на рівні закладів вищої освіти є профорієнтаційні центри або кар'єрні центри (careers centres), які надають абітурієнтам і студентам консультативні послуги з питань вибору місця для навчання та майбутньої професії. Така структура державного управління дозволяє Європейському Союзу регулювати взаємодію вищої освіти з ринком праці за допомогою «м'якого права» і Відкритого методу координації.

З'ясовано, що організаційно-управлінські структури регулювання системи стандартів та якості вищої освіти в Європейському Союзі підпорядковуються власній ієрархії, де кожен механізм взаємодіє між собою для забезпечення якості вищої освіти на різних рівнях. У цій ієрархії основна роль належить органам зовнішнього забезпечення якості (Європейській асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейському реєстру агентств із забезпечення якості вищої освіти (EQAR) та мережам) на рівні Європейського Союзу, чия функція полягає в регулюванні освітньої діяльності закладів вищої освіти та ефективності освітніх програм, а також у контролюванні національних агентств за дотримання вимог «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в ЄПВО» у своїй діяльності. Крім того, інформацію про системи вищої освіти держав-членів Європейського Союзу та агентств з акредитації надають Європейські мережі інформаційних центрів ENIC та NARIC, а також мережі забезпечення якості на регіональному, європейському або міжнародному рівнях. Роль виконавчої влади з питань регулювання системи стандартів та якості вищої освіти виконують національні агентства та агентства із зовнішнього забезпечення якості, які мають бути повноправними членами Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) або зареєстрованими в Європейському реєстрі агентств із забезпечення якості вищої освіти (EQAR) для отримання права проводити акредитацію як національних, так і закордонних систем вищої освіти. У 2014 р. до Європейського реєстру агентств із забезпечення якості вищої освіти (EQAR) були занесені 32 агентства з Бельгії, Хорватії, Данії, Естонії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Литви, Нідерландів, Польщі, Румунії, Словенії, Іспанії та Великобританії. Остання ланка – це органи внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти (системи забезпечення якості (QAS), системи управління якістю (QMS)), які здійснюють «самоконтроль» на місцях. З 2015 р., згідно національного законодавства, у всіх державах-членах Європейського Союзу (за винятком Естонії) заклади вищої освіти відповідають за забезпечення якості вищої освіти. Результатом інтернаціоналізації процесу забезпечення якості вищої освіти стало виникнення різних типів агентств: європейських національних агентств та ненаціональних і неєвропейських агентств. Намітилась тенденція до розвитку транскордонного забезпечення якості вищої освіти. З 2017 р. усі заклади вищої освіти та освітні програми можуть бути оцінені закордонним агентством із забезпечення якості, дотримуючись національних вимог у 13-ти державах-членах

Європейського Союзу (Фінляндія, Іспанія, Литва, Польща, Німеччина, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Румунія, Болгарія, Португалія, Швейцарія, Австрія). Така система організаційно-управлінських структур регулювання забезпечення якості вищої освіти в Європейському Союзі дозволяє впроваджувати єдині освітні стандарти якості в державах-членах Європейського Союзу та в країнах-членах Європейського простору вищої освіти.

Серед програмно-цільових заходів для оновлення кадрового потенціалу виділено професіоналізацію освітніх програм і ступенів (підготовка фахівців у відповідності з вимогами ринку праці). Професіоналізація освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» передбачає: узгодженість кваліфікації бакалавра з потребами ринку праці; розроблення освітніх програм у співпраці з організаціями, роботодавцями та студентами; забезпечення стажування (Німеччина, Франція); залучення роботодавців до освітнього процесу підготовки фахівців (Нідерланди); розроблення освітніх програм відповідно до потреб ринку праці; розподіл освітніх програм узгоджений з реальними потребами економіки та суспільства, людських ресурсів та інфраструктури держави (Чорногорія). Професіоналізація освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» відбувається завдяки: відповідності магістерських програм вимогам ринку праці; запровадженню професійно-орієнтованих програм (professional Master programmes) (Фінляндія); участі представників професійних галузей у контролі якості процесу підготовки та оцінюванні результатів навчання (Фінляндія, Німеччина); присвоєння професійних кваліфікацій (освітнього ступеня професійного магістра) відповідними професійними організаціями (Швеція, Великобританія); приватного фінансування спеціальних професійних магістерських програм (Weiterbildungs Masters) (Німеччина). Підготовка докторів філософії (PhD) у відповідності з вимогами ринку праці передбачає: модернізацію докторських досліджень; запровадження ринково-орієнтованих освітніх докторських програм (CIFRE), які фінансуються в рамках державно-приватного партнерства та гарантують працевлаштування випускникам (Франція); організацію спільних проєктів між приватними особами й університетом (Данія, Нідерланди).

Здійснений аналіз механізмів фінансування вищої освіти Європейського Союзу показав, що: держави-члени Європейського Союзу використовують різні стратегії фінансування вищої освіти, але не мають універсального механізму; обсяг фінансування вищої освіти залежить як від кількісних (кількості студентів), так і від якісних (кількості зарахованих кредитів, виданих дипломів) показників. Спостерігаються такі тенденції розвитку механізмів фінансування вищої освіти в Європейському Союзі, зокрема розподіл державних коштів у закладах вищої освіти на основі результатів навчання, на основі попиту, поєднання різних інструментів фінансування.

У розділі визначено тенденції розвитку механізмів регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі: інтернаціоналізація системи забезпечення якості вищої освіти, створення внутрішніх систем забезпечення якості, створення служб профорієнтації та кар'єрних центрів у закладах вищої освіти, професіоналізація освітніх програм і ступенів, залучення роботодавців до

розроблення програм та освітнього процесу, використання різних форм фінансування вищої освіти.

У п'ятому розділі – **«Узагальнення та характеристика тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу»** – обґрунтовано тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці Європейського Союзу відповідно до трьох рівнів ринкових відносин: макро-, мезо-, мікрорівень; розкрито їх сутність, де під макрорівнем розуміється Європейський простір вищої освіти; під мезорівнем – заклади вищої освіти; до мікрорівня віднесено суб'єкти (учасників) освітнього процесу; узагальнено та охарактеризовано тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці на рівні вищої освіти, на рівні закладів вищої освіти, на рівні суб'єктів освітнього процесу.

До тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі на рівні вищої освіти віднесено: глобалізацію вищої освіти, контингент іноземних студентів, міжнародну мобільність студентів і викладачів, поширення англійської мови, інтернаціоналізацію вищої освіти, європеїзацію вищої освіти, поширення Болонського процесу та розвиток Європейського простору вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, зростання кількості фахівців з вищою освітою, впровадження альтернативного фінансування, зростання числа інтернет-провайдерів освітніх послуг, маркетингову вищої освіти, моніторинг і поширення інформації про попит і пропозицію на ринку праці, дерегуляцію ринку праці, актуалізацію навчання протягом життя, демографічний спад, зростання безробіття випускників, ускладнення переходу випускників від вищої освіти до ринку праці.

До тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці на рівні закладів вищої освіти віднесено: розвиток автономії університетів, зростання конкуренції та співпраці між закладами вищої освіти, створення національних рамок кваліфікацій, створення систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, сприяння закладами вищої освіти працевлаштуванню випускників та зв'язкам з роботодавцями, запровадження послуг профорієнтації та консультування, зростання попиту на висококваліфікованих робітників, невідповідність кваліфікації випускників з вищою освітою потребам ринку праці, здійснення моніторингу працевлаштування випускників, підвищення доступності до вищої освіти, поширення міжнародних університетських рейтингів і таблиць ліг, зростання світових освітніх брендів і мереж, поширення інформації про освітні послуги та збільшення мобільності фахівців з вищою освітою.

До тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці на рівні суб'єктів освітнього процесу віднесено: розроблення спільних (подвійних) міжнародних і національних програм, впровадження індивідуальних підходів до навчання, перехід до міждисциплінарного навчання, формування професійно-орієнтованих компетенцій, формування цифрової компетенції, професіоналізація освітніх ступенів, актуалізація оцінювання якості освітніх програм, урахування вимог ринку праці під час контролю якості освітньої діяльності закладів вищої освіти, забезпечення співпраці між мобільними студентами, ретельний вибір абітурієнтами університету для навчання, зміна кадрової політики університету, оцінювання науково-педагогічного персоналу, розвиток підвищення кваліфікації

викладачів, здійснення опитування студентів, залучення роботодавців до освітнього процесу.

У розділі здійснено педагогічне прогнозування взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, де в довгостроковій перспективі очікують такі тенденції: посилення глобалізації, старіння населення та робочої сили, збільшення літніх людей у вищій освіті, збільшення фахівців з вищою освітою, відтік висококваліфікованої робочої сили з Європейського Союзу, глобальну конкуренцію висококваліфікованої робочої сили, інтенсифікацію комп'ютеризації суспільства, поширення цифрової грамотності, розвиток наукових статистичних досліджень та розвиток штучного інтелекту.

У шостому розділі – **«Використання досвіду Європейського Союзу для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні»** – проаналізовано сучасний стан взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні, здійснено порівняння тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та в Україні, визначено напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні, розроблено рекомендації щодо гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні на основі використання досвіду Європейського Союзу щодо цього питання.

Зазначено, що ринкові відносини стали найскладнішим викликом, з яким зіткнулися університети України. Вивченню сучасного стану вищої освіти та ринку праці України з урахуванням ключових змін, які відбулись з моменту підписання Болонської декларації у 2005 р. приділено значну увагу. Незважаючи на впровадження Болонських інструментів (три-циклової моделі навчання, системи накопичення та перенесення балів, додатку до диплому), розроблення Національних рамок кваліфікацій, поступову активізацію мобільності студентів і викладачів, сучасна вища освіта України не задовольняє попит ринку праці, про що свідчать високі показники безробіття випускників і фахівців з вищою освітою (1,6 млн. безробітних, де молодіжне безробіття вдвічі перевищував загальний показник у 2017 р.). Проведене опитування випускників педагогічних закладів вищої освіти м. Києва (2014-2015 рр.) показало, що серед випускників педагогічної освіти безробітними були 26,08%, проблеми з працевлаштуванням після завершення навчання мали 39,13% з опитуваних. Безробіття та відтік молоді за кордон (у польських закладах вищої освіти навчалися 23,3 тис. студентів з України у 2017 р.) є свідченням незбалансованості взаємодії вищої освіти з вітчизняним ринком праці. Зазначено, що на законодавчому рівні в Україні спостерігається тенденція до втілення політики гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці, через залучення роботодавців до розроблення нормативно-правових актів у галузі вищої освіти та систематичний аналіз потреб вітчизняного ринку праці.

Вивчення досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці дозволило визначити перспективні напрями його використання в Україні. Це дало змогу розробити рекомендації щодо гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу. *На державному рівні* запропоновано впровадити: нормативно-правове забезпечення взаємодії вищої освіти з ринком

праці; інформаційне забезпечення; збір статистичних даних агентствами статистики у галузі вищої освіти; спільне розроблення національних рамок кваліфікацій з роботодавцями та урядом; забезпечення якості вищої освіти відповідно до вимог ринку праці; підтримку випускників під час переходу від вищої освіти до ринку праці; створення офіційних служб з працевлаштування випускників; прогнозування ринку праці; моніторинг працевлаштування випускників; кадрове планування фахівців з вищою освітою; правове регулювання урядом професійної зайнятості; підтримку мобільності працівників; модернізацію кваліфікацій; збільшення інвестування в підготовку висококваліфікованих кадрів; визнання результатів навчання, отриманих за кордоном; налагодження співпраці між закладами вищої освіти та роботодавцями; впровадження спільного (держава та роботодавець) фінансування підготовки висококваліфікованих кадрів. *На рівні системи вищої освіти* запропоновано впровадити: співпрацю між університетами, коледжами та роботодавцями; розширення взаємодії між академічною та професійною вищою освітою; розроблення спільних освітніх програм (між різними університетами); професіоналізацію освітніх ступенів. *На рівні закладів вищої освіти* запропоновано впровадити: створення консультативних центрів з профорієнтації; консультації з роботодавцями та представниками ринку праці для забезпечення якості внутрішніми органами закладів вищої освіти; опитування випускників; моніторинг працевлаштування випускників; розроблення професійно-орієнтованих програм; співпрацю з компаніями в реалізації спільних програм підготовки фахівців через стажування з подальшим працевлаштуванням. *На рівні суб'єктів освітнього процесу* запропоновано впровадити: поширення професійно-орієнтованого навчання; залучення роботодавців до процесу підготовки фахівців у закладах вищої освіти, під час стажування, а також до розроблення, адаптації та оновлення освітніх програм; міждисциплінарне навчання.

Здійснення порівняння перспектив взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та в Україні показало існування схожих тенденцій. Так, в Європейському Союзі перспективними напрямками розвитку освітньої співпраці з ринком праці вважають: модернізацію освітньої галузі, взаємозв'язок між професійними та академічними кваліфікаціями, співпрацю між закладами вищої та професійної освіти, професійну спрямованість підготовки фахівців з вищою освітою, участь роботодавців в освітньому процесі, розвиток державної та приватної освіти, забезпечення якості вищої освіти та акредитації закладів вищої освіти, інформативність, моніторинг та підтримку працевлаштування випускників вищої освіти, а також контроль процесу їх переходу на ринок праці.

В Україні перспективними напрямками налагодження взаємодії вищої освіти з ринком праці вважають такі: встановлення партнерства, запровадження системи прогнозування потреб ринку праці, альтернативних форм фінансування вищої освіти, розроблення практично-орієнтованих програм, розвиток організаційно-управлінських структур забезпечення якості вищої освіти, створення державного механізму регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці, розвиток цифрових сегментів ринків освіти й праці, удосконалення професійних класифікацій,

введення системи державного замовлення на фахівців з вищою освітою та міжнародну мобільність студентів.

Зроблено висновок, що питання гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці є однаково важливим для Європейського Союзу та України. Проте відмінність полягає в стадіях і способах вирішення цієї проблеми. В Європейському Союзі процес взаємодії вищої освіти з ринком праці відбувається вже друге десятиліття, внаслідок чого Європейський Союз накопичив достатній досвід його регулювання. Тому в Європейському Союзі спостерігається тенденція розвитку та удосконалення взаємодії вищої освіти з ринком праці як запорука розбудови Європи знань. На відміну від Європейського Союзу, в Україні питання взаємодії вищої освіти з ринком праці в умовах ринкової економіки є відносно новим. Тому в Україні спостерігається тенденція до налагодження такої співпраці. Зазначено, що в Україні майже не звертають уваги етапу переходу випускників від вищої освіти до ринку праці, тоді як в Європейському Союзі підтримку працевлаштування випускників, а також контроль процесу переходу випускників вищої освіти на ринок праці вважають політичним завданням. Доведено, що досвід Європейського Союзу з цього питання має важливе значення для можливості України збалансувати взаємодію вищої освіти з вітчизняним ринком праці.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів міждисциплінарного дослідження теоретико-методологічних і концептуальних засад тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі дало підстави для таких висновків:

1. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці показав, що це питання привертає увагу як дослідників Європейського Союзу з початку XXI століття, так і вітчизняних науковців, особливо останнє десятиліття. Проте вчені наголошують на різних аспектах проблеми: в Європейському Союзі здебільшого досліджують напрями удосконалення процесу співпраці вищої освіти з ринком праці, проблеми перехідного періоду випускників від вищої освіти до ринку праці; невідповідність кваліфікації випускників вимогам ринку праці, а в Україні шукають способи налаштування вищої освіти на взаємодію з ринком праці. Зазначено, що у вітчизняній науковій теорії та практиці це питання вивчається переважно вченими економічної галузі, тоді як для педагогічної науки воно залишається відносно новим.

Охарактеризовано та класифіковано базові поняття дослідження відповідно до різних рівнів, на яких відбувається взаємодія вищої освіти з ринком праці: Європейський Союз, вища освіта, ринок праці. До першої групи (рівень Європейського Союзу) віднесено: глобалізацію, інтернаціоналізацію, європеїзацію та європейську інтеграцію; до другої групи (рівень вищої освіти) віднесено: вищу освіту, взаємодію вищої освіти з ринком праці, заклад вищої освіти, забезпечення якості освіти, компетенція/компетентність, кваліфікація, спільні програми; до

третьої групи (рівень ринку праці) належать: ринкова економіка, ринок праці, ринок освітніх послуг, маркетингова вищої освіти, працевдатність, перехідний період випускників від освіти до роботи. У науковий обіг уведено поняття «маркетингова вищої освіти», «перехідний період випускників від вищої освіти до ринку праці». Уточнено зміст понять «європеїзація вищої освіти», «спільні освітні програми» (joint programmes), «competence» і «competency» («компетенція», «компетентність»), що використовуються в європейському та міжнародному освітньому дискурсі. З огляду на економічну теорію, феномен «взаємодія вищої освіти з ринком праці» у дослідженні розглядається як партнерські зв'язки між суб'єктами економічних відносин (держава, вища освіта та ринок праці (макрорівень); заклади вищої освіти та підприємства (мезорівень); студенти та роботодавці (мікрорівень)), що забезпечує гнучкість регулювання цього процесу, збалансування попиту та пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці, ефективність підготовки та розвитку кадрового потенціалу в умовах ринкової економіки.

2. Розроблено концепцію дослідження тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, яка базується на засадах порівняльного, системного, цілісного, культурологічного, міждисциплінарного підходів, а також педагогічного прогнозування. Урахування цих підходів дало можливість для обґрунтування та визначення тематичних напрямів дослідження, а саме: визначення передумов, чинників стимулювання та механізмів регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; узагальнення та характеристики тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі за визначеними критеріями; вивчення сучасного стану взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні; порівняння тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та Україні та визначення перспективних напрямів розвитку; визначення перспективних напрямів використання досвіду Європейського Союзу для гармонізації взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні.

3. Здійснено аналіз впливу процесів глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації на розвиток вищої освіти в Європейському Союзі, що дозволило визначити наслідки глобалізації вищої освіти, а саме: збільшення контингенту студентів у світі, зниження правових і фінансових перешкод для доступу до закладів вищої освіти, зарахування іноземних студентів до навчання, поява нової форми державного управління вищою освітою – автономія університетів; отримання автономними університетами організаційних, адміністративних, управлінських і фінансових свобод; поширення використання англійської мови в освітньому процесі та наукових дослідженнях; результати інтернаціоналізації вищої освіти, а саме: академічна мобільність, посилення міжінституційної та міжурядової діяльності, інституціоналізація на міжнародному рівні (ОЕСР, ЄС), угоди про спільні стандарти якості (оцінка, моніторинг), розроблення спільних (подвійних) освітніх програм та здобуття спільних освітньо-кваліфікаційних ступенів; результат європеїзації вищої освіти, а саме: трансформація європейських систем вищої освіти та університетів через розширення зовнішніх кордонів

Європи, розповсюдження Болонського процесу, конвергенція освітньої політики на вертикальному (впровадження Болонської моделі вищої освіти) та горизонтальному (перенесення освітньої політики Європейського Союзу до держав-членів та її вплив на внутрішню організацію закладів вищої освіти) рівнях.

4. Виявлено чинники, які стимулюють взаємодію вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі, а саме: маркетизація вищої освіти, успішний перехід випускників від вищої освіти до ринку праці, забезпечення відповідності між попитом і пропозицією фахівців з вищою освітою на ринку праці, відповідність кваліфікації випускників вимогам ринку праці, а також державна освітня політика.

Маркетизація вищої освіти відбулася внаслідок розвитку ринкової економіки в Європейському Союзі. Виявлено основні її ознаки: конкуренція, яка відбувається на основі порівнянності, забезпечується кількісними показниками, статистичним порівнянням та складними моделями оцінювання освітньої діяльності; брендові університети, рейтинги університетів; взаємодія вищої освіти з ринком праці. Визначено структурні компоненти взаємодії вищої освіти з ринком праці: вища освіта – інститут присудження кваліфікацій; перехідний період випускників від освіти до роботи – проміжний елемент між вищою освітою та ринком праці, коли випускники вищої освіти в пошуках працевлаштування намагаються запропонувати (вигідно продати) роботодавцям отримані під час навчання навички та компетенції; ринок праці – місце реалізації випускниками з вищою освітою навичок і компетенцій у професійній сфері. Обґрунтовано чинники стимулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці, зокрема забезпечення відповідності між попитом і пропозицією фахівців з вищою освітою на ринку праці; відповідність кваліфікації випускників з вищою освітою вимогам ринку праці; освітня політика Європейського Союзу, яка спрямована на створення тісних зв'язків між постачальниками освітніх послуг і бізнесом задля підготовки фахівців відповідно до вимог ринку праці.

5. Визначено механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі (нормативно-правові, інституційні, організаційно-управлінські, програмно-цільові, фінансові): нормативно-правові – вища освіта регулюється уніфікованим законодавством, яке передбачає використання єдиних підходів і стандартів; інституційні інструменти координації діяльності між сферами освіти та зайнятості класифіковано за різними рівнями регулювання: на рівні Європейського Союзу, на національному рівні держав-членів, яке своєю чергою складається із зовнішнього та внутрішнього регулювання. Європейський Союз здійснює процес інституційної реструктуризації за допомогою «м'якого права» і Відкритого методу координації; організаційно-управлінські структури регулювання системи стандартів та якості вищої освіти в Європейському Союзі складаються з: органів зовнішнього забезпечення якості (Європейській асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейський реєстр агентств із забезпечення якості вищої освіти (EQAR) та мережі) на рівні Європейського Союзу, національних агентства із забезпечення якості, що виконують роль «виконавчої влади» та органів внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти, які здійснюють «самоконтроль» на місцях; програмно-цільові заходи

оновлення кадрового потенціалу передбачають: професіоналізацію освітніх програм і ступенів, підвищення кваліфікації фахівців, кадрове планування фахівців; фінансування вищої освіти в Європейському Союзі характеризується відсутністю універсального механізму.

6. Обґрунтовано тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; їх узагальнено та класифіковано за рівнями ринкових відносин (макро-, мезо-, мікрорівні): на рівні вищої освіти Європейського Союзу та Європейського простору вищої освіти (макрорівень), на рівні закладів вищої освіти держав-членів Європейського Союзу (мезорівень), на рівні суб'єктів освітнього процесу (мікрорівень). На рівні вищої освіти узагальнено тенденції, які характеризують сучасну вищу освіту в Європейському Союзі, трансформовану відповідно до вимог ринку праці, а саме: глобалізацію вищої освіти; інтернаціоналізацію вищої освіти; європеїзацію та стандартизацію вищої освіти; забезпечення якості вищої освіти; ринково-орієнтовану освітню політику та законодавство; поширення Болонського процесу. На рівні закладів вищої освіти виділено такі тенденції: автономію університетів; конкуренцію та співпрацю між закладами вищої освіти; розвиток систем внутрішнього забезпечення якості; інтернаціоналізацію забезпечення якості; здійснення моніторингу працевлаштування випускників вищої освіти; збільшення міжнародних рейтингів університетів і таблиць ліг; зростання світових брендів університетів й освітніх мереж; створення консультативних служб підтримки студентів у закладах вищої освіти; сприяння працевлаштуванню випускників та налаштування співпраці з роботодавцями; зростання попиту на висококваліфікованих фахівців; невідповідність кваліфікації випускників з вищою освітою потребам ринку праці.

На рівні суб'єктів освітнього процесу віднесено такі тенденції: ретельний вибір абітурієнтами закладу вищої освіти для навчання та майбутнього працевлаштування; розроблення спільних (подвійних) міжнародних та національних програм; залучення роботодавців до розроблення освітніх програм; перехід до індивідуальних підходів до навчання; перехід до міждисциплінарного навчання; зміну парадигми результатів навчання; проведення кадрової політики для набору кваліфікованого персоналу; оцінювання науково-педагогічних працівників; розвиток підвищення кваліфікації викладачів; опитування студентів.

Зауважимо, що в довгостроковій перспективі у взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі очікують такі тенденції: посилення глобалізації; старіння населення та робочої сили; збільшення літніх людей у вищій освіті; збільшення фахівців з вищою освітою на ринку праці; відтік висококваліфікованої робочої сили з Європейського Союзу; глобальну конкуренцію висококваліфікованої робочої сили; інтенсифікацію комп'ютеризації суспільства; поширення цифрової грамотності; розвиток наукових статистичних досліджень, розвиток штучного інтелекту.

7. Перспективні напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні визначено на державному рівні, на рівні вищої освіти, закладів вищої освіти та суб'єктів освітнього процесу. *На державному рівні запропоновано: удосконалення нормативно-правового*

забезпечення взаємодії вищої освіти з ринком праці; впровадження інформаційного забезпечення; збір статистичних даних агентствами статистики у галузі вищої освіти; спільне розроблення національних рамок кваліфікацій з роботодавцями та урядом; забезпечення якості вищої освіти відповідно до вимог ринку праці; підтримку випускників під час їхнього переходу від вищої освіти до ринку праці; створення офіційних служб з працевлаштування випускників; прогнозування ринку праці; здійснення моніторингу працевлаштування випускників; кадрове планування фахівців; правове регулювання урядом професійної зайнятості; підтримку мобільності працівників; модернізація кваліфікацій на всіх рівнях зайнятості; збільшення інвестування в підготовку висококваліфікованих кадрів; визнання результатів навчання, отриманих за кордоном; налагодження співпраці між закладами вищої освіти та роботодавцями; впровадження спільного (держава та роботодавці) фінансування підготовки висококваліфікованих кадрів. *На рівні системи вищої освіти* запропоновано: налагодження співпраці між університетами, коледжами та роботодавцями; розширення взаємодії між академічною та професійною вищою освітою; розроблення спільних (подвійних) освітніх програм (між різними закладами вищої освіти); професіоналізація освітніх ступенів. *На рівні закладів вищої освіти* запропоновано: створення консультативних центрів з профорієнтації; проведення консультацій з роботодавцями та представниками ринку праці для забезпечення якості внутрішніми органами закладів вищої освіти; здійснення опитування випускників; проведення моніторингу працевлаштування випускників; розроблення професійно-орієнтованих програм; налагодження співпраці з компаніями в реалізації спільних програм підготовки фахівців через стажування з подальшим працевлаштуванням. *На рівні суб'єктів освітнього процесу* запропоновано: поширення професійно-орієнтованого навчання; залучення роботодавців до процесу підготовки фахівців у закладах вищої освіти, під час стажування, а також до розроблення та оновлення освітніх програм; впровадження міждисциплінарного навчання.

Однак проведене дослідження не вичерпує всієї повноти проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. Подальшого дослідження потребують такі важливі аспекти цієї проблеми, зокрема специфіка взаємодії з ринком праці університетів різних профілів (технічних, економічних, педагогічних, медичних, аграрних, мистецьких, культурологічних тощо); специфіка професійної підготовки фахівців різних галузей знань (педагогічної, медичної, юридичної тощо) відповідно до вимог ринку праці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Мосьпан В. Н. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан В. Н.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С. О. Сисоєвої. К.: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

2. Мосьпан В. Н. Вища освіта України в умовах розвитку ринкової економіки. *Педагогічний процес: теорія і практика*: зб. наук. праць. 2013. Вип. 4. С. 145–154.
3. Mospan N. National Qualifications Frameworks: The Current State of Play. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 2. С. 38–41.
4. Мосьпан В.Н. Маркетизація та Європезація вищої освіти в Європейському Союзі. *Педагогічний процес: теорія і практика*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 2. С. 92–96.
5. Мосьпан В. Н. Майбутнє професії вчителя в умовах комерціалізації вищої освіти в ЄС. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*: Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 119. С. 163–167.
6. Мосьпан В. Н. Тенденції розвитку вищої освіти: дослідження учених Європейського Союзу. *Освітологічний дискурс*. 2014. Вип. 4(8). С. 191–197. URL: <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/173#.VJBvTSusXfI>
7. Мосьпан В. Н. Напрями створення Європейського освітнього простору: нормативно-правовий аспект. *Освітологія*. (Польсько-український журнал. Варшава-Київ). 2014. Вип. III. С. 65–70.
8. Mospan N. National Qualifications Frameworks Development in EU. *Народна освіта*. 2014. Вип. 3(24). С. 38–41. URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2549
9. Мосьпан В. Н. Тенденції розвитку державного фінансування вищої освіти в Європейському Союзі *Педагогічний процес: теорія і практика*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 4. С. 72–76.
10. Mospan N. European Higher Education Area Development: Results and Prospects. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 3-4. С. 22–26.
11. Мосьпан В. Н. Тенденції розвитку механізмів фінансування вищої освіти в Європейському Союзі. *Народна освіта*. 2015. Вип. 1(25). URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2644
12. Мосьпан В. Н. Професія вчителя в умовах комерціалізації вищої освіти в ЄС. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*: Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2015. Вип. 24 (34). С. 60-64.
13. Сисоєва С. О., Мосьпан Н. В. Новий закон України про вищу освіту: нововведення та ризики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2015. Вип. 43. С. 16–20.
14. Мосьпан В. Н. Англomовна вища освіта в Європейському Союзі. *Збірник наукових праць Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2015. Вип. 2. С. 276–283.

15. Мосьпан В. Н. Поняття «competence» та «competency» в Європейському та американському педагогічному просторі. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2015. № 4 (51). С. 122–126.
16. Мосьпан В. Н. Розвиток вищої освіти в Європейському Союзі та Україні: тенденції освітньої політики. *Освітологія*. (Польсько-український журнал. – Варшава-Київ). 2015. Вип. IV. С. 90–95.
17. Мосьпан В. Н. Чинники взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського*. 2016. № 1 (52). С. 328–334.
18. Мосьпан В.Н. Від освіти до ринку праці. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2016. Вип. 1-2 (46-47). С. 50–56.
19. Мосьпан В. Н. Механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. *Освітологія*. (Польсько-український журнал. Варшава-Київ). 2016. Вип. V. С. 45–50.
20. Mospan N. Students training tendency in the European Union: legal aspect. *Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2016. Вип. 4 (55). С. 57–62.
21. Mospan N. Legal Regulation of Higher Education and Labour Market in the EU Member States. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2016. Вип. 3-4 (48-49). С. 75–79.
22. Mospan N. Students training tendency in the EU and Ukraine: legal aspect. *The Morden Higher Education Review*. 2016. № (1). P. 115–120.
23. Мосьпан В. Н. Організаційно-управлінські структури забезпечення якості освіти в ЄС. *Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2017. – Вип. 2 (57). С. 49–54.
24. Мосьпан В. Н. Глобалізація вищої освіти ЄС: наслідки та перспективи *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету: Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 148. С. 91–95.
25. Мосьпан В. Н. Попит і пропозиція фахівців з вищою освітою на ринку праці в Європейському Союзі. *Освітологія*. (Польсько-український журнал. Варшава-Київ). 2017. Вип. VI. С. 176–181.
26. Mospan N. Quality Assurance Management System in Higher Education in the EU. *Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору*. 2017. Вип 21. Кн.3. Том IV (78). С. 88–97.
27. Mospan N. *Quality Assurance Organisational and Management Structure in the European Union*. *Освітологічний дискурс*. 2018. Вип. 1-2(20-21). С. 363–373. URL: <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/526>
28. Sysoieva S., Mospan N. Concept of Competence in the International and National Educational Contexts. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2018. Вип. 1-2 (54-55). С. 7–15.
29. Sysoieva S., Batechko N., Mospan N. Module Piloting for PhD Training: Experience of Ukraine. *Journal of Modern Education Review*. 2018. Vol.8. № 9. P. 661–666.

30. Sysoieva S., Mospan S. New Law of Higher Education in Ukraine: innovations and risks. *Didactica Slovenica*, 2015. № 30(3-4). P. 166–174 http://www.pedagoska-obzorja.si/revija/Vsebine/PDF/DSPO_2015_30_03.pdf (Scopus)

31. Mospan N. Teacher education graduates in Ukraine: Current state of play. *Cogent Education*, 2016 <http://dx.doi.org/10.1080/2331186X.2016.1221192> (Scopus, Web of Science)

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

32. Мосьпан В. Н. Реализация национальных рамок квалификаций в ЕС. *Аксиологический аспект содержания непрерывного иноязычного образования: проблемы и решения*: электр. сб. III межд. науч.-практ. конф. (Москва, 17 апреля 2014 г.). Москва (Российская Федерация), 2014. № 11. (st64.pdf). URL: <http://www.apkpro.ru/294.html>

33. Мосьпан В.Н. Механизмы взаимодействия высшего образования и рынка труда в Европейском Союзе. *Специалист XXI века*: матер. III междунар. науч.-практ. конф. (Барановичи, 4-5 июня 2014г.). Барановичи (Республика Беларусь), 2014. С. 12–14.

34. Мосьпан В. Н. Тенденції взаємодії системи вища освіта – ринок праці. *Вища освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку*: зб. наук. праць за матер. міжнар. наук.-практ. конф. з проблем вищої освіти (Луцьк, 26-27 квітня 2013 р.). Луцьк, 2013. С. 183–186.

35. Мосьпан В. Н. Системи забезпечення якості вищої освіти в Європейському союзі. *Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії*: зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук. конф. (Рівне, 11 грудня 2014 р.). Рівне, 2014. С. 313–315.

36. Мосьпан В. Н. Взаємодія вищої освіти з ринком праці: політика Європейського Союзу. *Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи*: зб. наук. праць за матер. міжнар. наук. конф. (Маріуполь, 11 вересня 2015 р.). Маріуполь, 2015. С. 145–146.

37. Мосьпан В. Н. Структура управління вищою освітою в ЄС. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: зб. наук. праць за матер. 7-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 75–77.

38. Мосьпан В. Н. Підготовка фахівців у вищій школі в ЄС. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: зб. наук. праць за матер. 8-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 листопада 2016 р.). Одеса, 2016. С. 203–206.

39. Мосьпан В. Н. Випускники-педагоги в Україні. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*: зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук. конф. (Дніпропетровськ, 19-30 квітня 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 179–182.

40. Мосьпан В. Н. Регулювання системи якості освіти ЄС. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: зб. наук. праць за матер. 9-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 травня 2017 р.). Одеса, 2017. С.87–89.

41. Мосьпан В. Н. Управління сферами освіти та зайнятості в ЄС *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: зб. наук. праць за матер. 10-ї міжнар. наук.-прак. конф. (Одеса, 17 листопада 2017 р.). Одеса, 2017. С. 66–69.

42. Мосьпан В. Н. Автономія університету в ЄС. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: зб. наук. праць за матер. 11-ї міжнар. наук.-прак. конф. (Одеса, 17 травня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 63–65.

43. Мосьпан В. Н. Стандартизація вищої освіти в Європейському Союзі. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: зб. наук. праць за матер. 12-ї міжнар. наук.-прак. конф. (Одеса, 19 листопада 2018 р.). Одеса, 2018. С. 69–71.

44. Мосьпан В. Н. Ринкова трансформація вищої освіти в Європейському Союзі. *Основні напрями розвитку педагогічної науки*: зб. наук. праць за матер. III-ї міжнар. наук.-прак. конф. (Рівне, 7-8 грудня 2018 р.). Рівне, 2018. С. 129–132.

45. Мосьпан В. Н. Вища освіта в Європейському Союзі: нові форми управління. *Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування*: зб. наук. праць за матер. міжнар. наук.-прак. конф. (Львів, 21-22 грудня 2018 р.). Львів, 2018. С. 135–137.

АНОТАЦІЇ

Мосьпан Н.В. Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2019.

У дисертації здійснено комплексний аналіз проблеми тенденцій взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; здійснено аналіз наукових досліджень з проблеми взаємодії вищої освіти з ринком праці в педагогічній теорії; розроблено концепцію дослідження; проаналізовано вплив процесів глобалізації, інтернаціоналізації; європеїзації на модернізацію вищої освіти в Європейському Союзі до вимог ринку праці; досліджено формування системи забезпечення якості вищої освіти; розкрито правові засади розвитку вищої освіти в Європейському Союзі; визначено умови стимулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі; охарактеризовано чинники маркетинга вищої освіти; проаналізовано механізми регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі.

Обґрунтовано та охарактеризовано тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі на макро-, мезо- та мікрорівнях; узагальнено сучасний стан взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні; здійснено порівняльний аналіз перспективних напрямів взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі та в Україні; визначено напрями використання досвіду Європейського Союзу щодо взаємодії вищої освіти з ринком праці в Україні (на рівні держави, системи вищої освіти, закладів вищої освіти, суб'єктів освітнього процесу).

Ключові слова: взаємодія вищої освіти з ринком праці, вища освіта, ринок праці, тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці, Європейський Союз, Україна

Моспан Н.В. Тенденции взаимодействия высшего образования с рынком труда в Европейском Союзе. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2019.

В диссертации осуществлен комплексный анализ проблемы тенденций взаимодействия высшего образования с рынком труда в Европейском Союзе; осуществлен анализ научных исследований по проблеме взаимодействия высшего образования с рынком труда в педагогической теории; разработана концепция исследования; проанализировано влияние процессов глобализации, интернационализации; европеизации на модернизацию высшего образования в Европейском Союзе в соответствии с требованиями рыночной экономики; исследовано формирование системы обеспечения качества высшего образования; раскрыты правовые основы развития высшего образования в Европейском Союзе; охарактеризованы факторы стимулирования взаимодействия высшего образования с рынком труда в Европейском Союзе; определены признаки маркетизации высшего образования; проанализированы механизмы регулирования взаимодействия высшего образования с рынком труда в Европейском Союзе.

Обоснованы и охарактеризованы тенденции взаимодействия высшего образования с рынком труда в Европейском Союзе на макро-, мезо- и микроуровнях; проанализировано современное состояние взаимодействия высшего образования с рынком труда в Украине; осуществлен сравнительный анализ тенденций взаимодействия высшего образования с рынком труда в Европейском Союзе и в Украине; определены направления использования опыта Европейского Союза по взаимодействию высшего образования с рынком труда в Украине.

Ключевые слова: взаимодействие высшего образования с рынком труда, высшее образование, Европейский Союз, рынок труда, тенденции взаимодействия высшего образования с рынком труда, Украина

Mospan N.V. Trends in Higher Education Interaction with Labour Market in the European Union. Manuscript.

Dissertation to apply for a Doctor Degree in Education Sciences, speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Vocational Education (Education Sciences). – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2019.

The dissertation analyses the current trends in higher education interaction with the labour market in the European Union by looking into the inter-related issues: the modernization of higher education to the market economy needs, stimulating factors and regulatory mechanisms of higher education interaction with the labour market. The concept of the study is based on the principles of comparative, systemic, holistic, cultural, interdisciplinary approaches, as well as pedagogical forecasting. The

dissertation concludes with recommendations on measures needed to harmonize higher education interaction with the labour market in Ukraine according to the EU experience.

The conditions for the modernization of higher education to the needs of market economy are defined: globalization, internationalization, Europeanization and standardization. It was found the globalization impacts on higher education: increased access to higher education, reduced legal and financial barriers to access, the emergence of international students, universities autonomy; the spread of English in the educational process and scientific research. The internationalization effects on higher education are observed: international mobility of students and teachers, agreements on common quality standards, the development of joint educational programs and common educational qualifications, the dissemination of educational online courses. Europeanization of higher education has led to: the transformation of European higher education systems and universities through the expansion of the European external borders, the spread of the Bologna process, the convergence of educational policy at vertical and horizontal levels.

The theoretical comprehension and generalization of higher education interaction with the labour market in the European Union gave an opportunity to determine its stimulating factors: marketization of higher education, the successful transition of graduates from higher education to the labour market, ensuring the match between the demand and supply of HE graduates in the labour market, graduates' skill mismatch with the labour market demands, the educational policy of the European Union.

The systematic analysis of the trends of higher education interaction with the labour market in the European Union is carried out according to the economic relations levels: macro (higher education of the EU and the EHEA), meso (higher education institutions) and micro (the participants in the educational process). The trends at the macro level include: globalization (the autonomy of HEIs, the spread of English, the increase of international students, increasing access to higher education); internationalization (international cooperation of universities, joint international programs, development of mass open on-line courses); Europeanisation and standardization; quality assurance in higher education, market-oriented educational policy and legislation, the spread of the Bologna process. In meso level the following trends are distinguished: competition and cooperation between higher education institutions; internal quality assurance systems development; internationalization of quality assurance; monitoring of HE graduates employment; international rankings and league tables increase; growth of world brands of universities and educational networks; creation of career services for student support in higher education institutions; facilitating the HE graduates employment and setting up relationships with employers; increased demand for high skilled workers. At the micro level: development of joint international and national programs; employers' involvement in the development of educational programs; academic staff assessment; professional development of teachers; student surveys.

The results of the research have made it possible to determine the perspectives of implementation in Ukraine the European Union experience on higher education interaction with the labour market defined at different levels: state, higher education system, higher education institutions and educational process. At the state level: legal

support of higher education interaction with the labour market; information support; creation of statistical agencies in the field of higher education; joint developing of national qualifications framework with employers and the government; ensuring the quality assurance in accordance with the labour market demands; HE graduates support during their transition from higher education to the labour market; creation of official employment services for HE graduates; forecasting of the labour market needs; monitoring HE graduates' employment; planning of professionals; legal regulation of HE graduates' employment; employee mobility support; modernization of qualifications. At higher education: cooperation of universities, colleges and employers; HE interaction with VET; development of joint programs (between different HEIs); professionalization of educational degrees. At HEIs level: career centres; monitoring of HE graduates' employment; professionally-oriented programs development; cooperation with companies in implementing joint programs through internships. At the educational process: the spread of vocational education; involvement of employers in the educational process, during internships, during the development, adaptation and updating the educational programs; interdisciplinary approach.

Key words: higher education, higher education interaction with the labour market, labour market, trends in higher education interaction with the labour market, the European Union, Ukraine